تویێشووی حاجیانی ماڵی خودا

[kurdish – کوردی – كردي]

حاجی ئومید چرۆستانی

پێداچونەوەی: پشتیوان سابیر عەزیز

2013 - 1434

IslamHouse.com

زاد الحاج

« باللغة الكردية »

أوميد عمر علي

مراجعة: بشتيوان صابر عزيز

2013 - 1434

IslamHouse.com

تویشووی حاجیانی ماڵی خودا

ئـامادەکردنی
ئومێـد چرۆستـــانی

ساڵی 1434 کۆچی / 2013 زاینی

پێشەکی :

سوپاس بۆ خوای گەورە ومیهرەبان، وە درود و صەڵات وسەلام لەسەر محمد المصطفى وئال وبەیت ویار ویاوەرانی هەتا هەتایە .

حەجی ماڵی خودا یەکێکە لەو پێنجە ڕوکنە گەورەیەی کە ئاینی پیرۆزی ئیسلامی لەسەر بنیاتنراوە، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ لەفەرموودەیەکی صەحیحدا فەرموویەتی : « بُنِيَ الإِسْلامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَالْحَجِّ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ » (1) واتا : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : ئاینی پیرۆزی ئیسلام لەسەر پێنج بنەما دامەزراوە : شاهیدی دان بەوەی هیچ پەرستراوێکی بەهەق نییە جگە لە (الله) وە شاهدی بدەی کە موحەمەد پێغەمبەری خودایە، وە نوێژکردن، و زەکات دان، و حەج کردن، و ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان گرتن .

خۆشەویستان حەجی ماڵی خودا لە تەمەندا یەك جارە فەرزە لەسەر کەسێکی موسڵمان کە توانای دارایی وجەستەیی هەبێت، بۆیە پێویستە لەسەر ئەو کەسەی کە خوای گەورە بە نصیبی دەکات، باش لە ئەحکامەکانی حەج کردن شارەزا ببێت، تاوەکو بە جوانترین وباشترین شێوە حەجەکەی بە ئەنجام بگەیەنێت، ئەم نامیلکەیەی بەردەستیشتان بە ناونیشانی (تویٚشـووی حاجیانی ماڵی خودا) هەوڵێکە بۆ زیاتر

([1]) رواه البخاري في كتاب الإيمان ــ باب بني الإسلام على خمس (7)، ومسلم في كتاب الإيمان ــ باب بيان أركان الإسلام ودعائمه العظام (21) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما.

خزمەتکردنی حاجیان لەم بوارەدا، وەك ڕێبەرێکیش وایە بۆ ئەو کەسانەی خوای گەورە بۆیان ڕێکدەخات، زیارەتی ماڵە پیرۆزەکەی خوای گەورە بکەن بەنیەتی ئەنجامدانی حەج یان عومرە، بەو هیوایەی کە توێشوویەکی سوودمەند بێت بۆ حاجیان و میوانانی ماڵی خودا، تاوەکو لەڕێگایەوە بتوانن بەو شێوەیەی کە خوای گەورە و پەروەردگار داوای کردووە حەج و عومرەکەیان بەجێ بگەیەنن بە بێ هیچ جۆرە سەرپێچیەکی شەرعی، لە خوای گەوردا داواکارین زیارەتی ماڵە پیرۆزەکەی خۆی بکات بە نصیبی هەموو خوشك و برایەکی موسڵمان، و لەگوناهی هەموو لایەکیشمان خۆش بێت (ئامین یارب العالمین) .

ئومێد چرۆستانی
8 / شوال / 1434
2013 / 9 / 14

حـــــەج

پێناسەی حەج :

جەح لە زمانەوانییدا : بە مانای مەبەست دێت .

لە زاراوەی شەرعناسەکانیشدا : بە مانای بەمەستی حەج کردن و ڕۆشتن بـۆ ماڵەکـەی خودایـە لـەکاتێکی دیـاریکراودا، بـە نیـەتی بـەجێهێنانی مەناسیەکانی تـەواف و هـاتوچۆی نێـوان صـەفا و مـەروە، و وەسـتان لـە عەرەفە، و ئەرکانی و واجبەکانی تری [1].

بنەمای مەشروعیەتی حەج :

کۆمەڵە دەقێك لە قورئان و سوننەت بەڵگـەن لەسـەر فەرزیـەتی حـەج، هەروەهـا ئومـەتی ئیسلامیش کۆدەنگن لەسـەر فـەرز بوونی حـەج لەسـەر موسڵمانان .

خوای گـەورە لـە قورئـانی پیرۆزدا فەرموویـەتی :﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٩٧﴾ (2) واتـــــا : خـوای گـەورە بڕیاریـداوە و فـەرزی کـردووە لەسـەر ئـەو خەڵکانـەی کـە توانای (دارایی و تەندروستیان) هەیەحەج و سەردانی (بيت الحرام) بکـەن ، هەرکەسێکیش باوەڕی بەو حەجە نەبێ, ئەوە باچاك بزانێ کە کافرو بێ باوەڕە، بەراستیی خوایش لەتەواوی خەڵکانی جیهان، نەك تەنها هەر لەوان،

---

[1] سەیری : حاشية ابن عابدين: (454/2) ، حاشية الدسوقي: (2/2) الروض الربع: (500/3) بکە .
[2] سورة آل عمران : الآية 97.

بێ نیازە .

بەڵگەش لە سوننەت ئەم فەرموودەیەیە : حـدیث عبـد الله بـن عمـر (رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله ﷺ :« بني الإسلام على خمس » وذكر منهـا الحـج(1)واتـا : عەبدوڵلای کوڕی عومـەر (خوا لـەخۆی و باوکی ڕازی بێت) ئەگێڕێتـەوە و دەڵێت : پێغەمبـەری خوا ﷺ فەرموویـەتی : ئـاینی پیـرۆزی ئیسـلام لەسـەر پێـنج بنـەما دامـەزراوە و وەسـتاوە، لـە نێـوان ئـەو بنەمانەدا باسی حەجی کرد . هەروەها ئەم فەرموودەیەش : عن أبي هريـرة ﷺ قال : خطبنا رسول الله ﷺ فقال : « أيها الناس قد فرض الله علـيكم الحـج فحجوا » ، فقال رجل: أكل عام يا رسول الله؟ فسكت رسـول الله ﷺ حـتى قالهـا ثلاثا، فقال رسول الله ﷺ : « لو قلت نعم لوجبت ولما اسـتطعتم» (2) واتا : ئـەبو هورەیرە (خوای لێ ڕازی بێت) دەڵێت : پێغەمبـەری خوا ﷺ ووتـاری بۆ دەدایـن، و فـەرمووی : ئـەی خەڵکینـە خوای گەورە حەجی لەسـەر فـەرز کردون، بۆیە حەجی ماڵی خوای گەورە بکەن، پیاویك ووتی : ئایا هـەموو ساڵێك ئەی پێغەمبەری خوا ؟ پێغەمبـەری خوا ﷺ بێدەنگ بـوو، تـا ئـەو کاتـەی کـابرا سێجار ئـەو پرسـیارەی کـردەوە، ئـەمجا پێغەمبـەری خوا ﷺ فـەرمووی : ئەگـەر بهاتایـە بموتایـە بـەڵێ هـەموو سـاڵێك، ئـەوا لەسـەرتان فەرز دەبوو، ئێوەیش نەتاندەتوانی .

---

(1) پێشتر تەخریج کراوە .

(2) رواه مسلم في الحج، باب فرض الحج والعمرة مرة في العمر (3322)

لەم بارەیەشەوە بەڵگە گەلێكی زۆر هەن لە قورئان و سوننەتدا بۆیە تەنها هێندە بەسە .

زانایانیش لەزۆر جێگادا باسی كۆدەنگی ئوممەتی ئیسلامیان كردووە لەسەر فەرزیەتی حەج، یەكێك لەو زانایانەی كە كۆدەنگی باس كردووە، ئیمامی كاسانی حەنەفی (1)، واتبن قودامەی مەقدیسی حەنبەلیەكانە (2).

فەزڵەكانی حەج :

حەجی ماڵی خوای گەورە كۆمەڵێك فەزڵی گەورە و مەزنی هەیە، كە دەقەكانی قورئان و سوننەت ڕوونیان كردونەتەوە، ئێمە تەنها لیرەدا ئاماژە بە هەندێكیان دەكەین، لەوانەیش :

1) حەجی ماڵی خوای گەورە، دەبێتە هۆی سڕینەوەی هەرچی تاوان و گوناهی پێشووترە لە شیرك وبێباوەڕی وتەواوی گوناهەكانی تر، ئەگەر بەندە بەڕاست و دروستی تەوبەی كردبێت لەهەموو ئەو تاوان و گوناهانە، ئەویش بە بەڵگەی ئەم فەرموودەیە : عن عمرو بن العاص ﵁ قال : .. فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الإِسْلاَمَ فِي قَلْبِي أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ ابْسُطْ يَمِينَكَ فَلأُبَايِعْكَ، فَبَسَطَ يَمِينَهُ - قَالَ - فَقَبَضْتُ يَدِى، قَالَ : « مَا لَكَ يَا عَمْرُو »، قَالَ قُلْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ.قَالَ « تَشْتَرِطُ بِمَاذَا ». قُلْتُ أَنْ يُغْفَرَ لِي، قَالَ « أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ

(1) بدائع الصنائع : (118/2).
(2) المغني : (6/5).

الإِسْلاَمَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَـا كَانَ قَبْلَهُ ؟ »(1) واتا : عەمری کوڕی عاص (خوای لـێ ڕازی بێت) دەڵێت : کاتێك خوای گـەور نـووری ئیسلامی خستـە نـا دڵمـەوە، هـاتم بـۆ لای پێغەمبـەری خوا ﷺ، ووتم : دەست ڕاستم بدەرێ با بەیعـەتت پـێ بدەم، پێغەمبەریش ﷺ دەستی ڕاستی هێنا، عەمر دەڵێت : پێغەمبـەری خـوا ﷺ دەستی گرتم و فەرمووی : چیت دەوێت ئەی عـەمر ؟ ئەڵێت منیش ووتم: ئەمـەوێت مـەرجێك دابنـێم، پێغەمبـەر ﷺ فـەرمووی : چـی مـەرجێك ؟ ئەڵێت ووتم : خوای گەورە لەگوناهەکانم خۆش بێت، ئـەمجا پێغەمبـەر ﷺ فەرمووی : ئایا نازانیت کە هەر کەسێك هاتە ناو ئیسلامەوە ئیتر هـەرچی تاوان و گونـاهی هەیـە دەسڕێتەوە، وە کۆچکردن لـە پێنـاو خـوای گـەورەدا دەبێتە هۆی سڕینەوەی هـەرچ گونـاهی پێشـووترە، هـەورەها حـەجی مـاڵی خوای گـەورە کردنیش دەبێتـە هـۆی سـڕینەوەی هـەرچی گونـاهو تاوانێکـە پێش خۆی .

2) ئەو کەسەی حەج دەکات، بـەو شێوەیە دەگەڕێتـەوە، وەك منـاڵێکی تازە لەدایك بووی لێ دێت، کەهیچ گونـاهو تـاوانێکی نییـە، بەڵگـەش بۆ ئەمە : عن أبي هريرة ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ : « من حج هـذا البيـت فلـم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدتـه أمـه» (2) واتـا : ئـەبو هـورەیرە (خـوای لـێ

(1) رواه مسلم في الإيمان، باب كون الإسلام يهدم ما قبله (121)

(2) رواه البخاري في المناسك، باب فضل الحج المبرور (1521)، ومسلم في الحج، باب فضل الحج

ڕازی بێت) دەڵێت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : هەرکەسێك حەجی ماڵی خوای گەورە بکات و قەسەی خراپ و کاروکردەوەی نا بەجێی لێ نەوەشێتەوە، وەك ئەو منداڵەی لێ دێت کە تازە لەدایك بووە .

3) حەج جۆرێکە لە جۆرەکانی جیهاد و تیکۆشان لە پێناوی خوای گـەورەدا، بگـرە باشـترین جـۆری جیهادیشـە، ئـەویش بـە بەڵگـەی ئـەم فەرمودەیە: عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: قلت: يا رسول الله! نرى الجهاد أفضل الأعمال؛ أفلا نجاهد؟ قال: « لا، ولكن أفضل الجهاد حج مبرور» (1) واتا: عائیشەی دایکی بڕواداران (خوای لێ ڕازی بێت) دەڵێت : ووتم: ئەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ مـن وادەزانـم کـە جیهـاد و تیکۆشـان باشـترین کـاروکردەوەی چاکەیـە، ئایـا ئێمـەیش جهاد نەکـەین ؟ فـەرمووی : نـەخێر، بـەڵکو باشـترین جهـاد و تێکۆشـان حـەجێکی پاکوخاوێنـە کـە خـوای گـەورە لێتی گیرا بکات .

4) بەدەسـتهێنانی گـەورەترین سـەرکەوتن وسـەرفرازی، ئـەویش بەهەشتی نەبڕاوەی هەتا هەتاییە، لـەم بارەیەشـەوە ئەم فەرموودەیە هاتووە، عن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ « ..... والحج المبرور لـيس له جـزاء إلا الجنة » (2) واتا : ئەبو هورەیرە (خوای لێ ڕازی بێت) ئەگێڕێتەوە و دەڵێت:

والعمرة ويوم عرفة (3357)

(1) رواه البخاري في الجهاد، باب درجات المجاهدين في سبيل الله (2784).

(2) رواه البخاري في العمرة في باب العمرة (1773) ومسلم في الحج باب فضل الحج والعمرة ويوم عرفة (1349).

پێغەمبــەری خــوا ﷺ فەرموویــەتی : حــەجێکی پاکوخــاوێن کــە لەبــەر ڕەزامەنـدی خـوای گـەورە بێـت هـیچ پاداشـتێکی نییـە بەهەشـتی نـەبڕاوە نەبێت .

ئامانجەکانی حەج :

حەج چەنـد ئامـانجێکی گـەورە و مـەزنی هەیـە، کـە خـوای گـەورە لەبەر ئەو ئامانجانـە لـە ئـاینی پیرۆزی ئیسـلامدا داینـاوە، ئێمـەش ئەگـەر بمانەوێت لێرەدا هەموو ئەو ئامانجانە بژمێرین نـاتوانین، بۆیـە تـەنها ئامـاژە بەچەند دانەیەکیان دەکەین، لەوانەیش :

1) حـەج کـردن بـەجێهێنانی فـەرمانی خـوای گـەورەیـە، و بەدەمـەوە چوونی ئەو بانگەوازەیە کە خـوای گـەورە داویـەتی بـە گـوێی باوەڕدارانـدا، ئەمــەش خــۆی لــە ملکەچیــەکی تــەواو لەبەرامبــەر گوێڕایــەڵی بــۆ فەرمانەکانی خوای گەورەدا دەبینێتەوە .

2) حەج پەیوەندیـەکی بـەهێزی هەیـە بـە گیـانی سروش و وەحیـەوە، چونکە حەرەمی پیرۆزی مەککە جێگـای هاتنـە خـوارەوەی وەحـی بـووە بـۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، چەندێك موسـڵمانان پەیوەست بـن بـەم خاکـە پیرۆزەوە هێندەش پابەند دەبن بە جیلی یەکەمی ئیسلامەوە، ئەو جیلەی کە لە پێنـاو خوای گەورەدا جیهادیان کرد و تێکۆشـان تـاوەکو ئاینـە پیرۆزەکـەی ئیسـلام بەسەر زەوی بگەیەنن .

3) حەج ڕاگەیاندنی یەکسانییەکی تەواوە لە نێوان خەڵکیدا، ئەویش بەوەی کاتێك دەبینیت کە هەموو حاجیان لە ڕۆژ عەرەفەدا بە یەك جۆر جل وبەرگەوە هەر هەموویان لەیەك شوێندا بەبێ جیاوازی ڕەنگ و ڕەگەز و زمان وەستاون، و دەستیان بەرز کردوەتەوە و لەخوای گەورە دەپاڕێنەوە کە لە گوناهەکانیان خۆش بێت .

4) حەج گیانی یەکترناسین و هاوکاری و ڕاوێژ و ڕاگۆڕینەوە لە نێوان موسڵماناندا بەهێز دەکات، ئەویش لە پێناو هەستانەوەی ئوممەتی ئیسلام و بەرزکردنەوەی پلە و پایەی پێشەوایەتی لە نێوان گەلاندا .

مەرجەکانی حەج :

مەرجەکانی واجب بوونی حەج پێنجە :

1) ئیسلام، حەج لە بێباوەڕ وەرناگیرێت .

2) عەقڵ و ژیری، حەجی شێت دروست نییە، چونکە عەقڵ مەرجی ئەو تەکالیفانەیە کە خوای گەورە واجبی کردووە لەسەر مرۆڤەکان، لەبەر ئەوە شێت داوای بەجێهێنانی هیچ فەرز و واجبێکی لێ ناکرێت، بۆیە حەجیشی لەسەر واجب نییە .

3) باڵغ بوون، مناڵ پێش ئەوەی باڵغ بێت داوای بەجێهێنانی حەجی لێ ناکرێت، جا ئەگەر مناڵ حەجی کرد حەجەکەی صەحیح و دروستە، بەڵام جێگای حەجی ئیسلامی بۆ ناگرێتەوە ئەگەر باڵغ بوو .

4) ئازاد بێت، کەسێك بەندە و کۆیلە بێت حەجی لەسەر واجب نییە، ئەگەر هاتوو لە کاتی کۆیلایەتیەکەیدا حەجی کرد حەجەکەی صەحیح و دروستە، بەڵام ئەگەر دواتر ئازاد بوو لای زۆرێك لە زانایان دەبێت حەجی ئیسلامی بکاتەوە، لای هەندێکی تریان پێویست ناکات و حەجی واجبی لەسەر کەوتووە، ئەمەش ڕایەکی لاوازە چونکە کۆدەنگی زانایان هەیە لەسەر پێچەوانەکەی وەك (إبن المنذر) باسی کردووە .

5) توانا بوون، ئەمە مەرجی واجب بوونی حەجە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت :﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴾(1) واتا : خوای گەورە حەجی ماڵەکەی خۆی واجب کردووە لەسەر ئەو کەسانەی توانایان هەیە .

مەبەست لە تواناش دوو جۆرە توانایە : جۆرێکیان پیاو و ژن تێیدا هاوبەشن، جۆرێکی تریان تایبەتە بە ژنانەوە .

بەشی یەکەم : ئەو جۆرەی کە پیاو و ژن تێیدا هاوبەشن، ئەمەش چوار لایەن دەگرێتەوە :

1) دەسەڵاتی ئەوەی هەبێت بە سواری یەکێك لە هۆیەکانی گواستنەوە بگاتە حەج، جا لە کۆندا ووشتر و ئەسپ و گوێدرێژ بووە، ئێستاش ئۆتۆمبیل و فڕۆکە و هەندێك شتی ترە، هەروەها توانای کڕین یان ئامادەکردنی خوارد و خواردنەوەی ئەو ماوەیەی هەبێت کە دەچێت و

---

(1) سورة آل عمران : الآية 97.

دەگەڕێتەوە بۆ ماڵی خۆی.

2) تەندورست بوونی لاشە و جەستە .

3) ئاسایشی ڕێگا و بان .

4) بتوانێت ڕێگا بکات .

بەشـی دووەم : ئـەو جـۆرە توانایـەی کـە تایبەتـە بـە ژنانـەوە، وەك ئاماژەمان پیدا کە کۆمەڵێك مەرج هەیە کە بەمەرج گیراوە بۆ توانا بـوونی پیاو ژن بۆ بەجێهێنانی حەج، لەگەڵ ئەوەدا ژنـان دوو مـەرجی تریـان هەیـە تاوەکو مەرجی توانا بوونیان تێدا بێتەدی، ئەوانیش :

1) مەرجی مەحەرم لەگەڵ بوونی .

2) ئەو ژنەی کە حەج دەکات نابێت لـە عیدەی وەفـاتی پیاوەکەیـدا بێت .

ئەرکانەکانی حەج :

1) ئیحرام .

2) وەستان لە عەرەفە .

3) تەوافی ئیفاضە .

4) هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

هەرکەسـێك یـەکێك لـەم ڕوکنانـە واز لـێ بهێنێـت و نـەیانکات، ئـەوە حەجەکەی دروست و صەحیح نییە .

واجبەکانی حەج :

1) نیەتی ئیحرام هێنان بە میقات .

2) وەسـتان بەشـەو لـە عەرەفـە بـۆ ئـەو کسـانەی کـە ڕۆژ هـاتوون بۆی.

3) مانەوە تاوەکو نیوەی شـەو لـە موزدەلیفـە شـەوی قوربـانی کـردن، ئەگەر پێش ئەو کاتە گەشت بووە ئەوێ .

4) مانەوە بەشەو لە مینا لە ڕۆژانی (أيام التشريق) (1)

5) لێدانی بەرد لە هەر سێ جەمەرەکە یەك بە دوای یەکدا .

6) تاشین یان کوورت کردنەوەی مووی سەر .

7) تەوافی ویداع و ماڵ ئـاوایی کـردن، بـۆ ئـەو ژنانـە نـەبێت کـە لـە سوڕی مانگانەدا یان منداڵیان بووە (2).

8) هەدی ئەو حاجیـەی کـە حەجەکـەی بـە (تەمـەتوع) یـان (قیـران) نیەت هێناوە .

هەرکەسێك بە دەست ئەنقەست یـەکێك لـەم واجبانـە نـەکات و تـەرکیان بکـات ئـەوە سـەرە ڕای ئـەوەی گوناهبـار دەبێـت، ئـەبێت بـە سـەر بڕینـی ئاژەڵێك قەرەبوویان بکاتەوە، وە تەوبەی لی بکـات و داوی لێخۆش بـوونیش

---

(1) مەبەست لە(أيام التشريق) ڕۆژی یازدە و دوازدە و سیازدەی مانگی ذي الحجة یە، واتا دووەم ڕۆژ و سێهەم ڕۆژو و چوارەم ڕۆژ جەژنی قوربان .

(2) سەیری شروط الاستطاعة في "أحكام القرآن" لابن العربي: (288/1)، و" الجامع لأحكام القرآن" للقرطبي: (148/4) و" أضواء البيان" للشنقيطي: (74/5) بکە .

لەخوای گەورە بکات، بەڵام ئەوەی بە نەزانین یان بە لەبیرچوون تەرکی کردن و ئەنجامی نەدان ئەوە بە ئاژەڵ سەر بڕینێك قەرەبوو دەکرێتەوە .

گرنگترین سوننەتەکانی حەج :

1) خۆشـۆردن و خـۆ بـۆن خۆشـکردن و لـەخۆ پێچـانی دوو پارچـە قوماشی سپی .

2) تەوافی هاتن (طواف القدوم) بۆ ئەو کەسەی کە نیەتی حەجی بە بێ عومرە، یان بە (قیران) هێناوە .

3) هەڵوڕە کردن لە سێ شەوتی یەکەمی تەوافی قدومدا، مەبەست لە هەڵوڕەکردن خێرا ڕۆشتن ونزیك کردنەوەی هەنگاوەکانە لەیەکتری .

4) (الاضطباع) واتا : ناوەڕاستی پارچە ئیحرامی ڕیداء لەژێر بن باڵی ڕاستەوە بهێنیتەوە و بیدەی بەسەر شانی چەپتدا .

5) مانەوە لە مینا شەوی عەرەفە، کە ڕۆژەکەی بە (یوم التروية) ناسراوە .

6) دەست کردن بە ووتنەوەی ذیکری (لبيك اللهم لبيك، لبيك لاشريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك، لاشريك لك) لەکاتی نیەتی هێنانی ئیحرامەوە هەتاوەکو بەرد گرتنە جەمەری (العقبة) لە یەکەم ڕۆژی جەژن .

7) کۆکردنەوەی نوێژ مەغریب و عیشا بە دواخستن لە موزدەلیفە .

8) وەستان لە موزدەلیفە لە (المشعر الاحرام) لە بانگی بەیانیەوە تاوەکو دونیا ڕوناك دەبێتەوە، ئەگەر توانرا .

هەرکەسێك یەکێك لەم سوننەتانەی لەبیر چوون یان نەی کردن ئەگەر بەدەست ئەنقەستیش بێت هیچ شتێکی لەسەر واجب نابێت، بەڵام باشتر وایە مرۆڤ لەم سوننەتانەدا شوێن پێی پێغەمبەری خوا ﷺ هەڵبگرێت و ئەو چۆنی کردووە ئەمیش وا بکات .

کات و جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان بەحەج :

ئەو کات و جێگایانەی کە ئیحرامیان لێ دەبەسترێت و نیەتیان لێ دەهێنرێت بۆ حەج و عومرە دوو جۆرن :

ئەوکاتانەی کە ئیحرامیان بە حەج لێ دەبەسترێت تایبەتە بە حەج جگە لە عومرە، ئەویش بریتیە لە مانگی شەوال و ذي القعدة و دە ڕۆژی یەکەمی مانگی ذي الحجة، وەك خوای گەورە فەرموویەتی :﴿ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ﴾ (1)

واتا : حەج لە چەند مانگێکی دیاریکراودایە و (خۆی بۆ ئامادە دەکرێت و نیەتی لێدەهێنرێت) جا ئەوەی کە لەو مانگانەدا دەستبەکار بوو و بڕیاریدا حەج بکات، ئەوە دەبێت نزیکی هاوسەری نەکەوێت و قسەی نابەجێ و گوناهو موجادەلە و گوفتاری نادروست ئەنجام نەدات .

(1) سورة البقرة : الآية 197.

بەڵام عومرە کردن کاتێکی دیاری کراوی نییـە، لـە هـەر مانگێك لـە مانگەکانی ساڵدا وویستت دەتوانیت عومرە بکەیت .

جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان :

ئـەو جێگایانـەی نیـەتی ئیحرامیـان لـێ دەهێنرێت، حـەج و عـومرەیش دەگرێتەوە :

مەبەستیش لێی ئەو سنورانەیە کە دروست نییە حاجی یان عومرەکار لێیانەوە تێپەڕ بکات بە بێ نیـەتی ئیحـرام هێنـان، ئـەو جێگایانـەیش بـریتین لە :

1) (ذو الحليفة) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی مەدینەیە .

2) (الجحفة) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی شام و میصر و مەغریبە .

3) (قرن المنازل) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خـەڵکی نەجدە، کـە ئێستا بە (السيل الكبير) ناو دەبرێت .

4) (يلملم) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی یەمەنە .

5) (ذات عـرق) جێگـــای نیـەتی ئیحـرام هێنـانی خـەڵکی عێراق و ڕۆژهەڵاتە .

هەندێک بابەتی گرنگ سەبـارەت بەو جێگایانەی ئیحرامیان لێ دەبەسترێت

بابـەتی یەکـەم : ئـەو جێگایانـەی کـە باسـمان کـردن، جێگـای نیـەتی

ئیحرام هێنـانی خـەڵكی ئـەو شـوێنانەن كـە ئاماژەمـان پێدان، وە جێگـای نیەتی ئیحرام هێنانیشن بۆ هـەر كـەسێك لـەو جێگایانـەوە بە نیـەتی حەج یان عومرە تێپەڕ دەكات .

بابـەتی دووەم : هـەر كەسـێك مـاڵی لـەخوار ئـەو جێگایانـە بێـت كـە ئاماژەمان پێدان، ئەوە هەر لەماڵەكەی خۆیـەوە نیـەتی ئیحرام دەهێنێت بۆ حەج یان عومرە، وە هەر كەسێكی خەڵكی مەككەیش وویستی حەج بكات ئـەوە هـەر لەماڵەكـەی خۆیـەوە نیـەت دەهێنێت و ئیحـرام دەبەستێت، هـیچ پێویست بـەوە ناكـات بـۆ حـەج كردن بچێت بۆ جێگاكـانی ئیحرام بەستن، بەڵام بۆ عومرە كردن دەبێت بچێت بۆ (التنیعم) یان بۆ نزیكترین جێگایـەك كە لە سنوری حەرەم دەربچێت .

بابەتی سێهەم : هـەر كەسێك بـە فرۆكـە سـەفەری كرد بۆ حـەج، ئـەوە دەبێت لـە ئاسمانەوە لـەو كاتـەی كـە بەسـەر یـەكێك لـەو جێگایانـەدا تیێپـەڕ دەكـات نیـەتی ئیحـرام بهێنێـت و ئیحرامەكـەی ببەسـتێت، دروسـت نییـە ئیحرامەكەی دوابخات و لەفرۆكەخانەی جدە نیەت بهێنێت و ئیحرامەكەی ببەسـتێت، هـەروەك چۆن هەنـدێك خـەڵك وا دەكـەن، چونكـە جدە جێگـای نیـەتی ئیحرام بەستنی هیچ وولاتێك نییـە جگـە لـە خـەڵكی جدە خۆی نـەبێت، بۆیـە هـەر كەسـێك نیـەتی ئیحـرام هێنـانی دواخسـت و لـە جـدە ئیحرامەكـەی بەسـت ئـەوە یـەكێك لـە واجبـەكانی واز لێهێنـاوە، و دەبێـت ئاژەڵێك سەر ببڕێت و دابەشی بكات بەسەر هەژارانی شاری مەككەدا .

بابەتی چوارەم : هەرکەسێك لـەو جێگایانـەی کـە باسمانکردن تێپـەڕی کـرد و نیـەتی ئیحرامـی نـەهێنا، ئـەوە دەبێـت بگەڕێتـەوە بـۆ ئـەوەی لـەو جێگایانەوە نیەتی ئیحرام بهێنێت، خۆ ئەگەر هاتوو نەگەڕایەوە بۆیان دەبێت فدیەیەك بدات .

مەناسیەکەکانی حەج

یەکەم : ئیحرام .

ئیحرام یەکـەم ڕوکنـە لـە ئەرکانـەکانی حـەج، مەبەستیش پێـی نیـەت هێنانە بەچوونە ناو مەناسیکەکانی حەج، وە پێی دەوترێت ئیحرام چونکە مرۆڤی موسڵمان بەو نیەتەی هەموو ئەو شتانەی کە پێش چوونە ناو ئیحـرام حـەڵاڵ بـوون بـۆی لەسـەری قەدەغـە دەکرێـت، وەك ژنهێنـان و بەشوودان، و بۆنی خۆش لەخۆدان، و نینۆك کردن، و موو لەخۆ کردنەوە لە هەر بەشێکی جەستە بێت، یان لەبەرکردنی جلوبەرگی دوراو و هەندێکی شتی تر کە پێش ئیحرام حەڵاڵ و ڕێگا پێدراوە، بەڵام لەگەڵ چوونە ناو ئیحرام لەسەر حاجی قەدەغە دەکرێن .

جۆرەکانی نیەتی ئیحرام هێنان :

جۆرەکانی ئیحرام سێ جۆرە :

یەکەم : التمتع : مەبەست پێی ئەوەیە لە مانگەکانی حەجدا نیەتی

عومره کردن بهێنیت، و پاشتر نەگەڕێیتەوە بۆ وولاّتی خۆت، دوای ئەوەی لە عومره کردن بوویتەوە و تەحەلولت کرد، هەر لەو ساڵەدا و ڕۆژێك پێش چوون بۆ عەرەفە نیەتی حەج بهێنیت، نیەت هێنانەکەشی بەم شێوەیە دەبێت، بڵێ : (لبيك عمرة متمتعا بها إلى الحج) واتا : ئەی خوایە نیەتم هەیە و هاتووم بەدەم بانگەوازەکەی تۆوە و عومره دەکەم، لەدواییدا تەحەلول دەکەم و پاشان نیەتم هەیە حەجیش بکەم، یان دەتوانێت سەرەتا تەنها نیەتی عومره بهێنێت وبڵێ (لبيك عمرة)، دواتر ڕۆژێك پێش عەرەفە لەجێگاکەی خۆیەوە ئیحرامەکانی لەخۆی بئاڵێنێت و نیەتی حەج بهێنێت و بڵێ : (لبيك حجا) .

دووەم : القران : مەبەست پێی ئەوەیە حەج و عومره پێکەوە کۆ بکرێتەوە، واتا : هەر لەسەرەتاوە بەیەك نیەت و بەیەك سەفەر نیەتی بەجێهێنانی هەردووکیان بهێنێت و بڵێ : (لبيك عمرة و حجا) واتا : ئەی خوایە هاتووم بەدەنگ بانگەوازەکەی تۆوە و نیەتم هەیە عومره و حەج پێکەوە دەکەم .

سێیەم : الافراد : مەبەست پێی ئەوەیە کە حاجی تەنها نیەتی بەجێهێنانی حەج بهێنێتو بڵێ : (لبيك حجا) واتا : ئەی خوایە هاتووم بەدەنگ بانگەوازەکەی تۆوە و نیەتم هەیە حەج دەکەم :

تێبینـی : پێویستە لەسـەر ئـەو کەسـەی کـە نیـەتی حـەجی (تمتـع و قران) دەهێنێت شەکێك سەر ببڕێت، یان حەوت لەسـەریەکی مانگایـەك، یـان حەوت لەسەر یەکی ووشترێك، واتـا : مانگایـەك یـان ووشـترێك دەکرێت بۆ حـەوت حـاجی سـەر ببڕێـت، بـەڵام ئـەو کەسـەی حـەجی (ئیفـراد) دەکـات هەدی لەسەر واجب نییە، واتـا : واجب نییـە لەسـەری ئـاژەڵ سـەر ببڕێت، خۆ ئەگەر کردی ئەوە کارێکی باشی ئەنجامداوە .

واجبەکانی ئیحرام :

ئیحرام دوو واجبی هەیە :

یەکـەم : نیـەت هێنـان لـە میقـات، واتـا : لـەو جێگایانـەی کـە باسمانکردن، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی وایکردووەو و فەرمانیشی کردووە بە موسڵمانان وابکەن .

دووەم : لەبەر نەکردنی هەموو جلوبەرگێکی دوراو بۆ پیاوان، مەبەست لەجلوبەرگی دوراویش وەك شەرواڵ و فانیلە و کراس و شۆرت و هتد ... مەبەست لەوە نییە کە تەقەڵی پێوە نەبێت، چونکە ئەگەر ئیحرامێك لە ئیحرامەکان دڕابوون مرۆڤ دەتوانێت بیاندورێتەوە .

ئەگـەر هـاتوو کەسـێك یـەکێك لـە قەدەغـەکراوەکانی نـاو ئیحرامـی ئەنجامدا، ئەوە دەبێت فدیەیەك بدات، ئەویش بە ئارەزووی خۆی یەکێك لەم سێ شتە ئەنجام دەدات، یـان سێ ڕۆژ بەڕۆژوو دەبێت، یـان خواردنی

شەش هەژاری مەککە دەدات، یان شـەکێك سـەر دەبڕێت و دابەشـی دەکـات بەسەر هەژارانی شاری مەککـەدا، ئـەویش بـۆ قـەرەبوو کردنـەوەی ئـەو کـارە یاساغـەیە کە ئەنجامی داوە .

سوننەتەکانی ئیحرام :

1) خۆشۆردن، هەرکەسێك دەیەوێت نیەتی ئیحرامی بهێنێت سـوننەتە خـۆی بشـوات، تەنانـەت سـوننەت بـۆ ئـەو ئافرەتانەشـی کـە لـە سـوڕی مانگانەدان، یان تازە منداڵیشیان بووە .

2) سـوننەتە نینۆنـەکانت بکـەیت، و مـووی بنباڵـت هەڵبکـەنیت، وسمیڵت کورت بکەیتەوە و مووی بەر ئەگەر هاتبوو بتاشرێت .

3) بۆنی خۆش لەخۆدان پێش نیەت هێنانی ئیحرام و لەخۆ ئاڵاندنی دوو پارچەکەی ئیحرام .

4) سوننەتە ئەو دوو پارچە قوماشەی لەخۆتی دەئاڵانیت دوو پارچە قوماشی سپی خاوێن بن .

5) دەست کردن بە تەلبیە کردن، واتا ووتنەوەی ذیکری (لبیـك اللهـم لبیك لبیك لاشریك لـك لبیـك إن الحمد والنعمـە لـك والملـك، لاشـریك لـك) پاش ئەوەی نیەتی ئیحرامـت هێنـا تـاوەکو دەست دەکـەیت بـە تـەواف کـردن، بـەڵام پیـاوان دەبێت ڕەچاوی هێمنـی نـاو خـەڵك بکـەن هێنـدە دەنـگ بـەرز نەکەنەوە ببن بە مایـەی ئیزعـاجکردنی خـەڵکانی تـر، ژنـانیش دەبێت تـەنها هێندە دەنگ بەرز بکەنەوە کە خۆیان گوێیان لە دەنگی خۆیان بێت .

قەدەغەکراوەکانی ناو ئحیرام :

یەکەم : ئەو شتانەی بۆ پیاوان و ژنانیش قەدەغەن لەکاتی ئیحرامدا :

1) لابردنی مووی سەر و مووی تەواوی لاشەیان، جا بە تاشیین بێت، یان بە هەڵکەندن بێت .

2) نینۆك کردنی دەست و قاچەکان .

3) بەکارهێنانی بۆنی خۆش پاش نیەت هێنانی ئیحرام، جا بەکارهێنانی بۆ قوماشی ئیحرامەکان بێت، یان دانی ئەو بۆنە بێت لەلاشەت .

4) چوونە لای خێزان و جیماع کردن لەگەڵی، یان هەر شتێکیش سەر بۆ جیماع کردن بکێشێت وەك دەست بۆ بردن و ماچ کردن و سەیر کردنی بە شەهوەتەوە، هەروەها ژنهێنان و بەشوودان قەدەغەیە لەناو ئیحرامدا .

5) لەدەست کردنی دەستکێش .

6) ڕاوکردن، مەبەست پێی کوشتنی ئاژەڵی کێویە .

دووەم : ئەو شتانەی کە تەنها لەسەر پیاوان قەدەغەن :

1) لەبەرکردنی جلوبەرگی دوراو، مەبەست لە دوراو جلوبەرگێکە بدورێت بۆ ئەندامەکانی لاشەی مرۆڤ، وەك شەرواڵ و کراس و فانیلە و شۆرت و هاوشێوەکانیان .

2) داپۆشینی سەر بەشتێکی کە بنووسێت بەسەرەوە، وەك لەسەر کردنی عەمامە و مێزەرە، و شماغ، و کڵاو، و هاوشێوەکانیان .

سێهەم : ئەو شتانەی تەنها بۆ ئافرەتان قەدەغەن :

پەچە کردن (نقاب) مەبەست لە نقاب ئەو پارچە قوماشەیە کە دوو کونی تێدا بۆ چاوەکان و ژنان بەکاری دەهێنن بۆ داپۆشینی ڕوومەتیان، لەبەر ئەوە ئافرەتێك کە لە ئیحرامدا بوو نابێت بەم نیقابە ڕوومەتی داپۆشێت، خۆ ئەگەر لەبەر کەسانی نامەحرەم ویستی دەم و چاوی داپۆشێت دەتوانێت بە سەر پۆشێك ڕوومەتی خۆی داپۆشێت (1).

دووەم : تەلبیە کردن .

مەبەست لە تەلبیە کردن ئەوەیە حاجی یان عومرەکار بڵێت : (لبیك اللهم لبیك لبیك لاشريك لك لبیك إن الحمد والنعمه لك والملك، لاشریك لك) .

حوكمی تەلبیە کردن : سوننەت لە پاش نیەت هێنان دەست بکرێت بە ووتنەوەی ئەم ذیکرە تا ئەو کاتەی حاجی یان عومەرکار دەست دەکات بە تەواف کردن .

سێهەم : تەوافکردن .

مەبەست لە تەوافکردن ئەوەیە (حجر الاسود) بەردە ڕەشەکە بخەیتە لای چەپتەوە و حەوت جار بسوڕێیتەوە بەچوار دەوری کەعبەدا بە نیەتی

(1) سەیری في ذلك بدائع الصنائع (183/2)، بداية المجتهد (375/4) ، المجموع للنووي (249/6) ، المغني (53/5) بكە .

پەرستنی خوای گەورە، سەرەتاش لە ڕوکنی (حجر الاسود) بەردە ڕەشەوە دەست پێ دەکات، و کۆتاجاریش هەر لەوێ کۆتایی پێ دێت .

حوکمی تەوافکردن :

تەوافکردن و سوڕانەوە بە چوار دەوری کەعبەدا بە پێی جۆرکانی حوکمەکانشی جیاوازە :

یەک : تەوافی قدوم و کاتی گەیشتە مەککە، هەر کەسێك هاتە شاری مەککە و نیەتی بە حەجی ئیفراد یان بە حەجی قیران هێنابوو، تەوافی قدوم بۆی سوننەتە، و فەرز نییە .

دوو : تەوافی ئیفاضە، ڕوکنێکە لە ئەرکانەکانی حەج، بەشێوەیەك حەج بەبێ ئەم تەوافە دروست نییە .

سێ : تەوافی عومرە، ڕوکنێکە لە ئەرکانەکانی عومرە کردن، ئەگەر نەکرا عومرەکە دروست نابێت .

چوار : تەوافی ویداع و ماڵئاوایی کردن، یەکێکە لە واجبەکانی حەجو ئەگەر هاتوو نەکرا دەبێت بە سەربڕینی شەکێك قەرەبوو بکرێتەوە .

مەرجەکانی تەوافکردن :

1) نیەت هێنان لەسەرەتای دەستکردن بە تەواف .

2) بۆ تەوافی ئیفاضە مەرجە کاتەکەی هاتبێت، کاتەکەشی لەسەر ڕای سەحیح لەپاش نیوەی شەوی ڕۆژی قوربانەوەیە، کۆتاییەکەشی لای جمهوری زانایان ئەوەیە تەوافی ئیفاضە کاتی کۆتایی نییە، لەبەر ئەوە ئەگەر هاتوو ماوەیەکی درێژیش دواخرا بەڵام پاشان تەوافی کرد،

تەوافەکەی دروستە و حەجەی تەواوە .

3) پاکی لە بێ دەست نوێژی و لەشگرانی، واتا ، ئەو کەسەی تەواف دەکات دەبێت لەشی گران نەبێت و دەست نوێژیشی هەبێت .

4) داپۆشینی عەورەت .

5) تەواف کردن دەبێت لەناوەوەی مزگەوتی حەرام بێت .

6) تەواف دەبێت بە چوار دەوری کەعبەدا بێت، بۆیە دروست نییە حاجی یان عومرەکار لە ناوەوەی حجری ئیسماعیل تەواف بکات، ئەگەر وای کرد، تەوافەکەی دروست نییە، دەبێت بیکاتەوە .

7) دەبێت کەعبە بخاتە لای چەپەوە وئەمجا تەوافەکەی بکات، چونکە ئەگەر هاتوو خستیە لای دەستی ڕاستیەوە و بە پێچەوانەوە سوڕایەوە، تەوافەکەی دروست نییە .

8) دەبێت لە (حجر الاسود) ـەوە دەست پێ بکات و هەر لە (حجر الاسود) یشەوە کۆتایی پێ بهێنێت، خر ئەگەر هاتوو لە غەیری (حجر الاسود) ـەوە دەستی پێکرد ئەوا ئەو شوتەی بۆ ناژمێرێت تا دەگاتەوە لای (حجر الاسود) ئەمجا لەوێەوە بۆ دێتە ژماردن .

9) دەبێت ژمارەی ئەوشەوتانەی کە بە چوار دەوری کەعبەدا دەسورێتەوە حەوت شەوت بێت .

10) دەبێت ئەو شەوتانە تەواف یەك لەدوای یەك بن، مەگەر لەبەر هاتنی كاتی نوێژ، یان لەبەر ماندوو بوون نەبێت، لەم كاتەدا دروستە نوێژەكەت بكەیت و ئەمجا شەوتەكانی تر تەواو بكەیت، یان ئەگەر ماندوو بوویت، دروستە پشویەكی بۆ بدەیت و پاشان تەواوی بكەیت .

سوننەتەكانی تەوافكردن :

1) (الرمل) هەڵوڕەكردن، مەبەستیش لە هەڵوڕە كردن ئەوەیە كە لە سێ شەوتی یەكەمی تەوافی (قدوم) دا هەنگاوەكانت لەیەكتری نزیك بكەیتەوە وكەمێك بەخێرای بڕۆیت، ئەمەش تەنها بۆ پیاوان سوننەتە، و ژنان نابێت بەم شێوەیە بكەن .

2) (الاضطباع) واتا : ئەو پارچە ئیحرامەی كە بە (الرداء) ناسراوە چمكێكی لەبن باڵی ڕاستەوە بهێنیتەوە بیدەیت بە سەر شانی چەپتدا .

3) ماچكردنی (حجر الاسود) ئەگەر هاتوو بۆت كرا و نەبوویت بە مایەی ناڕەحەت كردنی كەسانی دیكە، وە ئەگەر نا تەنها بەدەستی ڕاستت ئاماژەی بۆ بكە .

4) قسە نەكردن لەكاتی تەواف كردندا، مەگەر لەبەر كارێكی پێویست نەبێت .

5) سوننەتە مرۆڤ سەرگەرمی ذیكر و نزا وپاڕانەوە بێت، چونكە

کـات و جێگایـەکی پیـرۆزە، و خـوای گـەورە نـزا و پاڕانـەوەی بەنـدەکانی وەردەگرێت .

6) دەست هێنان بە ڕوکنی یەمانیدا، بەبێ ماچکردنی .

7) دوو ڕکات نـوێژ کـردن لـە پشـت (مـەقامی ئیبراهیـە) ـەوە پاش لێبوونەوە لە تەواف کردن .

چوارەم : هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

حوکمی سەعی نێوان صەفا و مەروە :

هاتوچۆی نێوان صـەفا و مـەروە ڕوکنێکـە لـە ڕوکنـەکانی حـەجکردن، بەشـێوەیەك حـەجی کـەس دروسـت نییـە بـەبێ هـاتوچۆی نێـوان صـەفا و مەروە.

مەرجـەکانی دروسـتی هـاتوچۆی نێـوان صـەفا و مـەروە ئەمانـەی خوارەوەیە :

1) دەبێت لە دوای تەوافێکی ڕاست و دروستەوە بێت .

2) دەبێــت ڕەچـاوی تــەرتیب بکرێتــو بەشـێوەیەك بێـت یەکـەمجار لەصەفاوە دەست پێ بکەیت و کۆتا جار لە مەروەوە کۆتایی پێ بهێنیت .

3) دەبێت هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە حەوت شەوتی تـەواو بێت، بەشـێوەیەك ڕۆشـتنێك لـە صـەفاوە بـە شـەوتێك دەژمێرێـت و هاتنـەوەش لـە مەروەوە بۆ صەفا بە شەوتێکی تر .

پێنجەم : وەستان لە عەرەفە :

حوكمی وەستان لە عەرەفە :

وەستان لە عەرەفە ڕوكنێكە لە ڕوكنـەكانی حـەج، بەشێوەیەك حـەجی كەس دروست نییە بەبێ وەستان لـە عـەرەفـە، لـەم بارەیەشـەوە پێغەمبـەر ﷺ فەرموویەتی : « الحج عرفة » (1) واتا : حەج عـەرەفـەیە، مەبەسـت لـە وەستان لە عـەرەفـە مانـەوەیە لـەوێ نـەك وەستان بە پێوە .

مەرجەكانی وەستان لە عەرەفە :

1) دەبێـت وەسـتان و مانــەوە لــە زەوی عـەرەفــە بێـت، بــۆ زیــاتر ئاسـانكاریش ئێسـتا كۆمەڵـە تابلۆیـەكی زۆر گـەورە نووسـراون كـە سـنوری عەرەفـەی بۆ موسڵمانان و حاجیانی ماڵی خوا دیـاری كـردووە، لەبـەر ئـەوە پێویسـتە حاجیان ئاگاداری ئەوە بن مانەوەكەیان لە نـاو زەوی عـەرەفـە بێت، چونكە مانەوە لە دەرەوەی سنوری عـەرەفە حـەجی حاجیان بـەتاڵ دەكاتـەوە، بۆیە لێرەدا دوو تێبینـی دەخەینە بەردەم خوێنەری بەڕێز :

یــەك : مانــەوە لــە شـیوی عورنــە و لــەو مزگـەوتــەی پێـی دەڵـێن مزگەوتی ئیبراهیم یان مزگەوتی عورنە دروست نییە .

دوو : نــەمیرە ناكـەوێتــە نــاو ســنوری عـەرەفــەوە، وە لــە ســنوری

---

(1) رواه أبو داود في المناسك، باب من لم يدرك عرفة (1949)، والترمذي في الحج، باب ما جاء في من أدرك الإمام بجمع (889) وصححه الألباني في الإرواء برقم (1064).

حەرەمیشـدا نییـە، بـەڵام هێنـدە هەیـە سـوننەتە پـاش هـەڵهاتنی خـۆر لـە نەمیرەوە دابەزیت و پاشان بچیتە ناو عەرەفەوە .

بـە نیسـبەت مزگـەوتی نەمیرەشـەوە ڕووی پێشـەوەی دەکەوێتـە نـاو عورنەوە کە بە عەرەفـە ناژمێررێت، مزگـەوتی نـەمیرە ئـەو مزگـەوتەیـە کـە ئیمـام ووتـاری ڕۆژی عـەرەفـەی تێـدا دەخوێنێتـەوە، و بەشـی دواوەوەی دەکەوێتە سنوری عەرەفەوە، کە ئێستا بە تابلۆی نوسراو ئەمـە دەستنیشان کراوە .

2) دەبێت مانـەوە لـە عەرەفـە لـەو کاتـەدا بێت کـە دیـاری کـراوە بـۆ مانـەوە، کاتەکەشی ئـەو کاتەیـە کـە ڕۆژ لـە ناوەڕاستی ئاسمان لـە نۆیـەم ڕۆژی مـانگی (ذي الحجـة) لادەدات، وە کاتەکەشـی بـە سپێدەی بـەیانی ڕۆژ قوربان کۆتایی دێت، جا هەر کەس پاش سپێدەی ڕۆژی قوربان هـات بـۆ عەرەفـە، ئـەوە حەجەکـەی دروسـت نییـە، لێرەشـدا ئامـاژە بەچەنـد تێبینیەکی گرنگ دەکەین :

یەک : هەرکەس بە ئەندازەی ساتێکی کەمیش لە عەرەفە بمێنێتەوە لە پـاش لادانـی خـۆر لـە ناوەڕاسـتی ئاسـمانی ڕۆژ نۆیـەمی مـانگی (ذي الحجـة) تـاوەکو سـپێدەی ڕۆژی قوربـان کـە دەکاتـە ڕۆژی دەیـەمی (ذي الحجـة)، جـا بـە پێـوە بێـت یـان بـە دانیشـتانەوە یـان بـە سـوارییش بێـت، حەجەکەی دروستە .

دوو : واجبە لەسەر ئەو کەسەی کە ڕۆژ ڕۆیشتوە بۆ عەرەفە تاوەکو پاش ئاوابوونی خۆر لەوێ بمێنێتەوە، وە دروست نییە پێش ئاوابوونی خۆر عەرەفە بەجێ بهێڵێت، جا ئەگەر پێش ئاوابوونی خۆر عەرەفەی بەجێ هێشت، حەجەکەی دروستە، بەڵام دەبێت شەکێك سەر ببڕێت .

سێ : هەرکەسێك پێش ئاوابوونی خۆر عەرەفەی بەجێ هێشت، بەڵام پاشان پێش سپێدەی ڕۆژی قوربان گەڕایەوە بۆ عەرەفە، حەجەکەی دروستە، و واجب نییە لەسەری هیچ خوێنێك بدات .

چوار : هەرکەس تەنها شەوی دەیەمی مانگی (ذي الحجة) لە عەرەفە بمێنێتەوە، حەجەکەی دروستە وهیچیشی لەسەر واجب نابێت.

3) ئەو کەسەی کە لە عەرەفە دەمێنێتەوە دەبێت لە ئیحرامدا بێت، مانەوەی کەسێك ئیحرامی نەبەستبێت و پاشان بیەوێت نیەتی ئیحرام بهێنێت حەجی بۆ دروست نییە .

حوکمی ئەو کەسەی کە لە عەرەفە نامێنێتەوە :

هەرکەسێك مانەوەی عەرەفەی لەدەستچوو، ئەو کاتە حەجەکەی

دەگۆڕێت بۆ عومرە، و تەواوی مەناسیەکەکانی تر کە پاش عەرەفە دێن، وەك مانەوەی شەو لە موزدەلیفە، و مانەوەی شەو لە مینا، و بەرد گرتنە جەمەرەکان هەر هەموویانی لەسەر هەڵدەگیرێت، تەنها تەواف و هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە دەکات لەگەڵ سەرتاشین یان کورتکردنەوەی، بەڵام دەبێت بۆ ساڵانی تر قەزای ئەو حەجە فەوتاوەی بکاتەوە کە لەدەستی چوو بوو، لە هەمان کاتدا دەبێت شەکێکیش سەر ببڕێت، ئەگەر نەیتوانی سێ ڕۆژ لەحەج بەڕۆژوو دەبێت، و حەوت ڕۆژی تر کاتێك گەڕایەوە ناو ماڵ و منالی خۆی.

هەندێک بابەت پەیوەستن بە وەستانی عەرەفەوە :

بابەتی یەکەم : دروستە مانەوە لە عەرەفە ئەگەر پاکوخاوێنیش نەبیت، مەبەستیشمان لە پاکوخاوێنی ئەوەیە دروستە ئەگەر دەست نوێژیشت نەبێت لە عەرەفە بمێنیتەوە، هەروەها دروستە بۆ ئافرەتانێك کە لە سوڕی مانگانەدا یان تازە منالیان بووە لە عەفەرە بمێننەوە ومانەوەکەشیان دروستە و هیچی تێدا نییە، چونکە پاکوخاوێنی بەمەرج نەگیراوە بۆ مانەوە لە عەرەفە .

بابـەتی دووەم : هەرکەسێك بە خەوتووی لە عەرەفە بمێنێتەوە، مانەوەکەی دروستە وهیچ تێدا نییە، بەڵام ئەگەر هاتوو لەهۆش خۆی چووو زانایان لەم بارەیەوە ڕایان جیاوازە، ڕای پەسەند و دروستیش ئەوەیە کە مانەوەکەی دروستە .

سوننەتەکانی مانەوە لە عەرەفە :

1) خۆشۆردن بۆ مانەوە لە عەرەفە .

2) ڕۆشتن لە میناوە بۆ عەرەفە، پاش هەڵهاتنی خۆری ڕۆژی عەرەفە، ئەویش پاش ئەوەی ڕۆژێك پێشتر حاجیان سوننەت وایە لە مینا بمێننەوە کە بە (یوم التروية) ناسراوە .

3) سوننەتە ئیمام پاش ئەوەی خۆر لە ناوەڕستی ئاسمان لایدا ووتارێك پیش نوێژی نیوەڕۆ بخوێنێتەوە .

4) سوننەتە حاجیان نوێژی نیوەڕۆ و عەسر بە کۆکراوەیی و پێش خستن لەکاتی نوێژی نیوەڕۆدا پێکەوە ئەنجام بدەن .

5) زۆر یادی خوای گەورە کردن، و پاڕانەوە نزا و تەلبیە کردن.

6) کاتێك ویستی لە عەرەفە بەرەو موزدەلیفە بچێت زۆر بە هێواشی و لەسەر خۆی و ویقارەوە بڕوات، وە هەرکاتێکیش فرسەتی دەستکەوت و ڕێگا قەرەباڵەخ نەبوو هەنگاوەکانی خێراتر بکات .

7) بەدەم ووتنەوەی یادی خوای گەورە و ذیکری (لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك، لا شريك لك) عەرەفە بەجێ بهێڵێت .

ئەو شتانەی کە مەکروهن و باش نییە حاجی لەڕۆژی عەرەفە ئەنجامیان بدات :

1) بـاش نییـه حـاجی ڕۆژی عـەرەفـە بـەڕۆژوو بێت، بـەڵكو سـوننەت وایە كە بەرۆژوو نەبێت، ئەمەش ڕای جمهوری زانایانی ئیسلامە .

2) پەلـەكردن لەڕۆیشـتن بـەجۆرێك ببێت بەمایـەی ئەزیـەت و ئـازاری خەڵكانی تر .

3) باش نییە نوێژی سوننەت كردن لە نێوان هـەردوو نـوێژی نیـوەڕۆ و عـەسر لـە عـەرەفـە، ئـەویش بـە بەڵگـەی فەرموودەكـەی جـابری كـوڕی عەبـدوڵڵا (خـوای لـێ ڕازی بێـت) كـە دەگێڕێتـەوە و دەڵێـت : « .... ثم أذن ثم أقام فصلى الظهر، ثم أقام فصلى العصر، ولم يصل بينهما شـيئاً » [1]واتا : پاشـان بانگـدەر بـانگی دا، ئـەمجا پێغەمبـەری خـوا ﷺ نـوێژی نیـوەڕۆی كرد، پاشان نوێژی عـەسریشی كرد، وە هیچ نـوێژێكی لـە نێوانیاندا ئـەنجام نەدا .

شەشەم : مانەوەی شەو لە موزدەلیفە :

مانەوەی شەو لە موزدەلیفە واجبێكە لە واجبـەكانی حـەج، هـەركەسێك بـەجێی نـەهێنێت دەبێت بـە خوێنێك قـەرەبووی بكاتـەوە [2]بە بەڵگـەی ئـەو ئایەتـە پیـرۆزەی كـە خـوای گـەورە دەفـەرموێت : ﴿فَإِذَآ أَفَضۡتُم مِّنۡ

(1) رواه مسلم بحديث رقم (1218) .

(2) بدائع الصنائع (135/2) ، المقنع (469/1).

عَرَفَٰتٖ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلۡمَشۡعَرِ ٱلۡحَرَامِۖ ﴾ (1) واتا : هەر کاتێک لە عەرەفات دابەزین و گەڕانەوە، یادی خوا بکەن لەلای (مشعر الحرام) کە کێوێکە لە داوێنی مزدلفة یە .

هەروەها عـروەی کـوڕی مضرس فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : « من شهد صلاتنا هذه ووقف معنا حتى ندفع، وقد وقف بعرفة قبلُ ليلاً أو نهاراً، فقد أتم حجه وقضى تفثه » واتا : هەرکەسێك لەم نوێژەماندا ئامادە بێت، وە لە عەرەفە لەگەڵماندا بوەستێت هەتا ئەو کاتەی لێی دەردەچین، لە عەرەفە وەستا پێش هاتنی شەو، یان بەڕۆژ، ئەوە حەجەکەی تەواو بووە و نوسوکەکانی بەجێهێناوە .

کاتی مانەوە لە موزدەلیفە :

کاتی مانەوە لە موزدەلیفە لە پاش ڕۆژئاوا بوونەوە دەست پێ دەکات هەتاوەکو هەڵهاتنی سپێدەی بەیانی، وە سوننەتە لە موزدەلیفە بمێنیتەوە تاوەکو دونیا ڕووناك دەبێتەوە، وە ئەو کەسانەی کە پیر و پەککەوتە و منداڵ و ژنیان لەگەڵدایە ڕێگایان پێدراوە لە پاش نیوەی شەو لە موزدەلیفە دەربچن بۆ ڕەمی جەمەرەی (العقبة) .

حوکمی ئەو کەسەی کە شەو لە موزدەلیفە نەمێنێتەوە .

هەرکەسێك لەبەر بیانویەکی شەرعی بۆی نەکرا لە موزدەلیفە

(1) البقرة : 198.

بمێنێتـەوە، وەك ئـەو کەسـەی کـە بـۆی نـەکرابێت لـە عەرەفـە بمێنیتـەوە لـە کۆتـایی شـەوەوە نـەبێت، ئـەوە هیچـی لەسـەر نییـە ئەگـەر لـە موزدەلیفـە نەمایەوە، بەڵام ئەگەر هاتوو هیچ بیانویـەکی شـەرعی نـەبوو، لەسـەر ڕای جمهوری زانایان دەبێت ئاژەڵێك سەر ببڕێت .

ئەو کارە سوننەت و مەشروعانەی لە موزدەلیفە ئەنجام دەدرێن :

1) سـوننەتە حاجیـان لـە موزدەلیفـە نـوێژی مـەغریب و عیشـا بـە کۆکردنـەوە و دواخسـتن ئـەنجام بـدات، پێکـەوە بـە بانگێـك و دوو قامـەت بیانکات .

2) پاش ئەوەی حاجی شەو لە موزدەلیفە مایـەوە مەشروعە لەیەکەم کاتیـەوە نـوێژی بـەیانی ئـەنجام بـدات، پاشـان بـڕوات بـۆ (مشـعر الحـرام) ولەوێ بوەستێت و دەست بکات بە پاڕانەوە و نزاکردن ولەخودا پاڕانەوە .

حەوتەم : **بەرد دان لە جەمەرەکان** (**ڕەمی جەمەرات**) :

حوکمی بەرد دان لە جەمەرەکان .

جمهـوری زانایـان پێیـان وایـە بـەرددان لـە جەمـەرەکان واجبـە، وە هەرکەسـێك ئـەنجامیان نـەدات، یـان هەنـدێکیان واز لـێ بێهێنـت، دەبێـت ئاژەڵێك سەربېڕێت .

کاتی بەرد دان لە جەمەرەکان :

کاتی بەرددان لەجەمـەرەی (العقبـة) لـەپاش هـەڵهاتنی خـۆری یەکـەم ڕۆژی قوربان دەست پێ دەکات و بەردەوام دەبێت تاوەکو خۆرئاوابوون، بەڵام پیروپەککەوتە و ژن ومناڵ دەتوانن پاش ئەوەی کە لە دوای نیوەی شەو لە

موزدەلیفە بەرەو مینا دەرچوون دەتوانن بەردەکانیان لە جەمەرەی (العقبة) بدەن .

بەڵام لە ڕۆژانی (أیام التشریق) دا کە دەکاتە ڕۆژی (یازدە و دوازدە و سیازدە) ی مانگی (ذي الحجة) ی کۆچی دەبێت لە پاش لادانی ڕۆژ لە ناوەڕاستی ئاسمان بەردەکان بدەن لە هەر سێ جەمەرەکە، دروست نییە پێش ئەو کاتە بیهاوێژن، وە هەتا هەڵهاتنی سپێدەی بەیانی کاتەکەی بەردەوامە .

مەرجەکانی بەرد دان لە جەمەرەکان :

1) دەبێت بۆ هەر جەمەرەیەك حەوت بەرد بهاوێژرێت .

2) دەبێت ئەو حەوت بەردە بەحەوت جار بهاوێژرێت، واتا : ئەگەر هاتوو ئەو حەوت بەردەی هەموو بەجارێك هاوێشت، یان دوو بەردی بەیەکەوە، یان سێ بەردی بەیەکەوە هاوێشت، ئەوە تەنها بەیەك هاویشتن بۆی دێتە ژماردن .

3) دەبێت ئەو بەردانەی کە دەیهاوێژێت بکەونە ناو حەوزەکەوە، ئەگەر هاتوو نەکەوتنە ناو حەوزکەوە ئەوە بۆی ناژمێرێت و دەبێت لەبری ئەوە بەردێکی تر بهاوێژێتەوە .

4) دەبێت ئەو حەوت بەردە یەك لە دوای یەك بیانهاوێژێت و نێوانیان نەکەوێت، مەگەر کاتێك نەبێت لەبەر قەرەباڵەخی بۆی نەکرێت یەك لەدوای یەك بیانهاوێژێت، ئەو کاتە قەیدی ناکات، چونکە خوای گەورە

فەرموویەتی :﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ ﴾(1) واتا : هێندەی دەتوانن لەخوابترسن و تەقوای خواتان هەبێت، هەروەها فەرموویەتی : ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَا ﴾(2) واتا : خوای گەورە ئەرک ناخاتە سەر هیچ کەسێک مەگەر بە قەدەر توانایی خۆی نەبێت .

5) دەبێت ڕەچاوی یەك لەدوای یەکی بەردەهاوێشتن بۆ جەمەرەکان بکرێت، واتا : سەرەتا لە جەمەرەی بچووك بدرێت پاشان لە ناوەند، ئەمجا لە گەورە .

حوکمی بریتی (وەکیل) گرتن بۆ بەرد دان لە جەمەرەکان :

1) دروستە بۆ لێپرسراوی منداڵ ئەگەر حاجی بوو، لەبری منداڵە حاجیەکەی بەردەکانی بهاوێژێت، ئەگەر ترسی قەرەباڵەخی هەبوو .

2) دروستە بۆ ئەو کەسەی کە لەبەر پیری، یان نەخۆشی، یان لەبەر سك پڕی، یان لەبەر هەر بیانویەکی شەرعی تر، کە ناتوانێت بەردەکانی بهاوێژێت، کەسێکی تر بکات بە بریکاری خۆی و بەردەکانی بۆ بهاوێژێت، بەڵام بەو مەرجەی ئەو بریکارە خۆیشی حەج بکات و لەپاش ئەوەی بەردەکانی خۆی هاوێشت بەردەکانی ئەویش بوەشێنێت (3).

---

(1) سورة التغابن : الآية (16)

(2) سورة البقرة : الآية (268).

(3) کتێبی (الحج) ی دانەر : (لاپەڕە : 117).

سوننەتەکانی بەردهاوێشتنی جەمەرەکان :

1) باشـتر وایـە لـەکاتی بەردهاوێشـتن بـۆ جەمـەرەی (العقبـة) مینـا بخاتە دەستی ڕاستیەوە و شاری مەککە بخاتـە لای دەسـتی چەپیـەوە، خـۆ ئەگەر ئەمەی بۆ نەکرا ئەوا دروست لەهـەر لایەکەوە بـۆی کـرا بـەردەکانی بهاوێژێت .

2) بەردەکان با بە ئەندازەی دەنکە نۆکێك بن .

3) سوننەت وایە ئەو بەردانەی کە خەڵکی تر هاوێشتوونی کەسێکی تـر نەیانهاوێژێتـەوە، بـەڵام ئەگـەر هـاتوو هاوێشـتی جمهـوری زانایـان پێیـان وایە قەیدی ناکات وهیچی لەسەر نییە .

4) ووتنی (الله أكبر) لەگەڵ هەموو بەردێك کە دەیهاوێژێت .

5) کاتێك کە دەستی کرد بە بـەرد هاوێشـتن بـۆ جەمـەرەی (العقبـة) لەیەکەم ڕۆژی جەژن ئیتر واز بهێنێت لە ووتنی (لبيك اللهم لبيك ....)

6) پـاش بەردهاوێشـتن بـۆ جەمـەری بچـوك و ناوەنـد سـوننەت وایـە نزای زۆر بکات لەخوای گەورە زۆر بپاڕێتەوە .

هەشتەم : سەرتاشین یان کوورتکردنەوەی :

حـوکمی سەرتـاشین یـان کورتکردنـەوەی : سەرتاشـین یـان کوورتکردنـەوەی، یەێکە لە واجبەکانی حەج، هەرکەسێك ئەنجامی نەدات دەبێت ئاژەڵێك سـەر ببڕێت، بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە سەرتاشین یـان کوورتکردنـەوەی واجبێکە

له واجبه‌كانی حه‌ج، خوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی : ﴿لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ﴾(1) واتـا : به‌ویستـی خوا ده‌چنه‌ناو كه‌عبه‌ی پیرۆزه‌وه، (عومره به‌جێده‌هێنن) سه‌ره‌تان ده‌تاشن یان كورتی ده‌كه‌نه‌وه‌بێ ئه‌وه‌ی ترس و بیمتان له‌كه‌س هه‌بێت .

كاتی سه‌رتاشین :

كاتی سه‌رتاشین و كورتكردنه‌وه‌ی له‌و كاته‌وه ده‌ست پێ ده‌كات كه مرۆڤ له موزده‌لیفه ده‌رده‌چێت بۆ مینا بۆ ڕه‌می جه‌مه‌ره‌كان، وه دروسته دوای بخات بۆ كۆتا ڕۆژ له ڕۆژه‌كانی (أيام التشريق)، به‌ڵام سوننه‌ت وایه كه پاش ئه‌وه‌ی ڕه‌می جه‌مه‌ره‌ی عه‌قه‌به‌ی كرد له‌یه‌كه‌م ڕۆژی جه‌ژن و هه‌دیه‌كه‌ی سه‌ر بڕی ئه‌مجا سه‌ری بتاشێت یان كورتی بكاته‌وه، وه‌ك خـوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی :﴿وَلَا تَحْلِقُوا۟ رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْهَدْىُ مَحِلَّهُۥ﴾ (2) واتا: سه‌رتان مه‌تاشن، و ئیحرام مه‌شكێنن هه‌تا ئاژه‌ڵی قوربانی و هه‌دیه‌كانتان نه‌گاته جێگه‌ی دیاریكراوی خۆی .

چه‌ند بابه‌تێک ده‌رباره‌ی سه‌رتاشین و کوورتکردنه‌وه‌ی قژ :

بابه‌تی یه‌كه‌م : زانایان یه‌كڕان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی كه سه‌رتاشێن باشتره له كورتكردنه‌وه‌ی .

(1) سورة الفتح : الآية 27.

(2) سورة البقرة : الآية 196 .

بابـەتی دووەم : دروسـتە ئـەو کەسـەی کـە حـەجی (تەمـەتوع) دەکـات کاتێك کە عـومرەکەی تەواو کرد قژی کـورت بکاتـەوە، و تاشـینی دوابخـات بۆ کاتی حەجەکەی، خۆ ئەگەر هاتوو نێوان عومرە و حەجەکەی درێژ بوو، بە شێوەیەك قژی سـەری جارێکی تر ڕەش دەبوویەوە، ئـەوا باشتر و خێرتـر ئەوەیە کە بیتاشێت .

بابـەتی سێهەم : ڕای پەسـەندی زانایـان ئەوەیـە ئەگـەر قـژت کـورت کردەوە یان تاشیت دەبێت هەمووی بگرێتەوە، نەك چەند تاڵە موویـەکی لـێ بکەیتـەوە، یـان لایـەکی سـەرت بتاشـیت و واز لـە لایـەکی تـری بهێنیـت، چونکـە پێغەمبـەری خـوا ﷺ کاتێـك سـەری تاشـی هـەمووی تاشـی نـەك هەندێکی .

نۆیەم : سەر بڕینی ئاژەڵ (ذبح الهدي) :

مـەبەست لەم سەربڕینە : مەبەست لـە (ذبـح الهـدي) سـەر بڕینـی ئـەو ئاژەڵەیـە کـە عـومرەکـار یـان حـاجی بـە مەبەسـتی ڕەمەزامەنـدی و نزیـك بوونەوە لەخوای گەورە سەری دەبڕێت، لـە مــەڕ یان بزن یان ووشتر یــان گوێرەکە و مانگا .

جۆرکانی سەربڕینی ئاژەڵ (**الهدي**) :

ئەم ئاژەڵ سەربڕینە دەكرێت بەدوو بەشەوە :

1) سەبڕینی شوكر كردن : مەبەست لەسەربڕینی ئەو ئاژەڵەیە كە واجبە لەسەر حاجی (متمتع) و (قارن) سەری ببڕن، وەك شوكر و سوپاسێك بۆ خوای گەورە كە كاری ئەنجامدانی ئەو شەعیرە گەورەیە كە حەجی ماڵەكەیەتی بۆ ئاسانكردن، حوكمەكەشی واجبە لەسەریان سەر ببڕن.

2) سەربڕینی قەرەبووكردنەوە : ئەمەیش بۆ قەرەبوو كردنەوەی كەموكورتیەكە لەكاتی ئەنجامدانی حەج یان عومرەدا ڕوو دەدات، ئەویش كاتێك یەكێك لە واجبەكانی حەج ئەنجام نەدرێت، یان قەدەغەكراوێك لە قەدەغەكراوەكانی ناو حەج ئەنجام بدرێت، یان ڕێگریەك ڕوو بدات لە تەواو كردنی حەج یان عومرە .

جیاوازی نێوان ئەم دوو جۆرە لە سەربڕینیش ئەوەیە : ئەگەر كەسێك ئاژەڵی بۆ شوكر كردن سەر بڕی، واتا : بۆ حەجی (تمتع) و (قارن) بوو دەتوانێت خۆیشی لە گۆشتەكەی بخوات، بە پێچەوانەی ئەو سەر بڕینەی وەك قەرەبوو سەر دەبڕرێت، كە نابێت ئەو كەسەی ئەو ئاژەڵە سەر دەبڕێت لە گۆشتەكەی بخوات، بەڵكو دەبێت بیكات بە خێر و دابەشی بكات بەسەر هەژارانی شاری مەككەدا .

مەرجەکانی ئەو ئاژەڵەی سەر دەبڕریت :

1) لـە (بهيمـة الانعـام) بێـت، واتـا : مـەڕ و بـزن و ووشـتر و مانگـا بێت.

2) دەبێت هیچ عەیب و کەمووکورتیەکی تێدا نەبێت .

3) ئەگـەر ووشـتر بـوو، دەبێت پێنج سـاڵی تـەواو کردبێت، ئـەمیش دەکرێت بۆ حەوت کەس سەر ببڕرێت، ئەگەر مانگاش بوو دوو ساڵی تـەواو کردبێت، ئەمەیش بۆ حـەوت کـەس دەبێت، ئەگـەر مـەڕ بـوو شـەش مـانگی تەواو کردبێت، وە ئەگەر بزنیش بـوو ساڵێکی تـەواو کردبێت، ئـەم دووانـەی دواییان هەر یەکەی بۆ کەسێك دەبێت .

4) دەبێت لەو کاتەی کە لەسوننەتدا دیاری کراوە سـەر ببڕرێت، کـە لـــە یەکـــەم ڕۆژی جـــەژنی قوربانـــەوە دەســـت پـــێ دەکـــات هـــەتاوەکو خۆرئاوابوونی ڕۆژی سیانزەی (ذي الحجة) واتا چوارەم ڕۆژی جەژن .

5) دەبێت (هدي) سـەر بـڕین لـە سنوری حـەرەمی مەککـەدا بێـت، و دروست نییە لە دەرەوەی ئەو سنورە سەر ببڕرێت .

دەیەم : مانەوەی شەو لە مینا :

حوکمی شەو مانەوە لە مینـا : جمهوری زانایان مانەوەی شەو لـە مینـا بـە واجب دەزانن، جا بۆیە هەرکەسێك شـەو لـە مینـا نەمێنێتـەوە (فديـة) یـەکی لەسـەر واجـب دەبێـت، جـا ئەگـەر هـەموو شـەوەکان یـان شـەوێکیش بێـت،

ڕایەکی تر هەیە دەڵێت :

ئەگـەر کەسـێك جگـە لـەو کەسانەی کـە خـاوەنی (عـذر) بیـانووی شەرعین، تەنها شەوێك لە مینا مایەوە، بەڵام شەوەکانی تری جێ بەجێ نەکرد و لەوێ نەمایەوە، ئەوە با بە پێی توانای خۆی خێر و صەدەقەیەك بکات، ئیمامی ئەحمەدیش بەلایەوە وایە، ئەگەر مانەوەی شەوی یازدە و دوازدەی بە ئەنجام نەگەیاند دەبێت شەکێك سەر ببڕێت (1)، ئەم ڕایەش هەریەك لە شێخ ابن باز (2)، و شـێخ ابن عثمین پەسەندیان کردووە (3) .

چ کەسانێک مانەوەی شەویان لە مینا لەسەر نییە ؟

کەسـێك نـەخۆش بێـت، وە ئـەو کەسەشـی کـە یارمەتیـدەر و لەگەڵیایـەتی، هـەروەها ئـەو کەسانەشـی کـە سـەرگەرمی بەرژەوەنـدی و دابینکردنـی پێداویستی حاجیـانی مـاڵی خـودان، شـەو مانـەوەیان لـە مینـا لەسـەر دەکـەوێت ئەگـەر وا پێویسـتی کـرد کـە شـەو لـە مینـا نەمێننـەوە، ئەمـەش بـە لێکۆڵێنـەوەی کەسـانێك دەبێـت کـە ڕاوبۆچوونیـان جێگـای پەسەندکردنە .

چەندێک بەسە بۆ شەو مانەوە لە مینا ؟

دەبێـت حاجیـانی مـاڵی خـودا زۆربـەی زۆری شـەوەکانی یـازدە و

---

(1) الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف (36/4).

(2) مجموع فتاوى العلامة عبد العزيز بن باز رحمه الله (386/17).

(3) مجموع فتاوى ورسائل فضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين (257/23).

دوازدەی مـانگی (ذي الحجة) لـە مینـا بمێننـەوە ئەگـەر (تعجل) پەلـەیان بـوو کـە شـەوی سـیازدە نەمێننـەوە، وە زۆربـەی زۆری شـەوەکانی یـازدە و دوازدە و سیازدە بۆ ئەو کەسانەی کە (تأخر) دەکەن و پەلەیان نییـە کـە زوو لە مینا دەربچن .

هەندێک لەو هەڵە و کەموکورتیانەی کە حاجیان ئەنجامی دەدەن (1):

ئەمـەی کـە دەیخەینـە ڕوو هەنـدێك لـەو هەڵـە و کەموکورتیانـەنن کـە حاجیـان ئـەنجامی دەدەن، پێویسـتە برایـان و خوشـکان ئاگـاداری بـن و دوور بکەونەوە لێی :

1) نیـەتی لـە حـەجکردن بازرگـانی و ڕیـا و ڕوپامـایی و نـاو وناوبانگ خۆهەڵکیشان بێت بەسەر خەڵکیدا .

2) سەفەر کردنی ئافرەتان بۆ حەجکردن بەبێ مەحرەم .

3) هەندێك لە حاجیان وادەزانن کە دروست نییـە نـەعل لـەپێ بکـەن، یان کاتژمێر لەدەست بکەن، یان چاویلکە لەچاو بکەن، هەندێك شتی تر کە حاجی لەکاتی حەجکردنەکەیدا پێویستیەتی، ئەمـەش یەکێکە لـە هەڵـەکان، لەڕاسـتیدا هـەموو ئـەو شـتانەی کـە ئاماژەمـان پێـدان دروسـتە حاجیـان بەکاریان بهێنن .

4) هەندێك لە حاجیان وادەزانن ئیحرام لەو کاتـەوە دەسـت پـێ دەکـات

([1]) سەیری کتێبی (الحج) ی دانەر (لاپەڕە : 155) بکە .

کە ئـەو دوو پارچـە قوماشـە سـپیەی لـەخۆی ئاڵانـد، بۆیـە لـەو کاتـەوە کـە لـەخۆی دەئاڵێنیێت ئیتـر وازدەهێنیێت لـە قەدەغـەکراوەکانی نـاو ئیحرام، کـە لەڕاستیدا ئیحرام لـەو کاتـەوە دەست پێ دەکـات کـە نیـەتی حـەج دەهێنیێت، نەك لەو کاتەوەی کە ئەو دوو پارچە لەخۆی دەئاڵێنیێت.

5) زۆربەی زۆری حاجیان خۆیان پابەند دەکەن بە هەندێك دوعـا و ذیکری تایبەت لەکاتی تەوافکردندا، جا خۆیـان بـە تـەنها بـن یـان هەندێك جار بەکۆمەڵیش ئەو دوعا و ذکیرانە دەکەن، ئەمەش یەکێکە لـەو هەڵانـەی کە حیاجیان ئەنجامی دەدەن، چونکە لەڕاستیدا تەوافکردن دوعا و نزایەکی تایبەتی نییە .

6) هەندێك لەحاجیان ڕوکنی یەمانی ماچ دەکەن، ئەمـەش یـەکێکی تر لە هەڵەکان، چونکە ڕوکنی یـەمانی سـوننەتە تـەنها دەستی لـێ بدرێت نـەك مـاچ بکرێت، خـۆ ئەگـەر حـاجی بۆیشـی نـەکرا دەسـتی لـێ بـدات، سوننەت نییە دەستی بۆ هەڵببڕێت و ئاماژەی بۆ بکرێت، وەك هەندێك لە حاجیان دەیکەن .

7) هەنـدێك لـە حاجیـان لـەکاتی تـەوافکردن و قەرەباڵەخیەکەیـدا تەوافەکەیان لەناو (حجری ئیسماعیل) وە ئەنجام دەدەن، دەبێت ئـەو کەسانە بزانن هـەر شـەوتێکی تـەواف لـە نـاو (حجری ئیسـماعیل) وە بکرێت تـەواو نییـە و دەبێت دووبـارە بکرێتـەوە، چونکـە (حجری ئیسـماعیل) بەشـێکە لـە کەعبە .

8) هەندێك لـە حاجیـان بـە (مضـطبع) ی دەمێننـەوە واتـا : چمكـی قوماشەكەی سەر پشتیان هەر لـە بنهـەنگڵیان ڕاسـتیان دەهێڵنـەوە هـەتاوەكو دوو ڕكـات نـوێژە سـوننتەكەی پشـت (مـەقامی ئیبـراهیم) یـش دەكـەن، ئەمەش یەكێكی ترە لە هەڵە و كەموكورتیـەكان، چونكـە پـاش تـەواوكردنی تەواف دەبێت حاجی شانی داپۆشێت .

9) هەندێك لە حاجیان وادەزانن دوو ركات نوێژە سوننەتكەی تـەواف هەر دەبێت لە پشت (مـەقامی ئیبراهیم) ـەوە بێت، ئەمـەش ڕاست نییـە، بـەڵكو دروسـتە لـە هـەر جێگایـەكی نـاو مزگـەوت ئـەنجام بدرێت، پێویسـتە حاجیـان ئـەوە بـزانن كـە لەبـەر ئەنجامـدانی ئـەو ڕوكـات نـوێژە ئەزیـەت و ئازاری برایان و خوشكانی خۆیان نەدەن .

حەجکردن هەنگاو بە هەنگاو

- چێشت تەنگاوی ڕۆژی هەشتی مانگی (ذي الحجة) کە پێیشی دەوترێت (یـوم الترويـة) (1) حـاجی هـەر لـەو جێگایـەی کـە ماوەتـەوە، جـل وپۆشاك لەبـەری خۆی دادەماڵێت و پـاکو خـاوێن خۆی دەشـوات و بـۆنی خۆش لەخۆی دەدات و سەر وڕیشی بە کەمێك زەیت چەور دەکـات، ئـەمجا دوو پارچە قوماشی سپی لـەخۆی دەئاڵێنێت، بەیـەکێکیان دامـێن و قـاچ و قولی دادەپۆشێت، بەوەی تریشیان شان وملو وبـەرۆکی، ئەگـەر کـاتی نـوێژە فەرزەکان بوو نوێژەکەی دەکات، وە گەرنا دوو ڕکات سوننەتی دەست نـوێژ ئەنجام دەدات، کاتێکیش لـە نوێژەکـەی بوویـەوە نیـەتی ئیحـرام دەهێنێت بۆ حــەج کــردن، دەڵێت : (لبیـك اللهـم حجـا) یـان (لبیـك حجـا) وە ئەگـەر ترسـی هـەبوو لـەوەی کـە ڕێگریـەکی بـۆ دروسـت ببێـت لـە تـەواوکردنی حەجەکـەی ئـەوا بـا بڵێت : « وإن حبسـني حـابس فمحـلي حيـث حبسـتني » خۆ ئەگەرهیچ ترسی نەبوو ئەوا پێویست بە ووتنی ئەمە ناکات .

([1]) يوم التروية : ئەم ڕۆژە بۆیە بەم ناوەوە ناونراوە چونکە خەڵکی و حاجیان جاران لـەو ڕۆژەگارەدا دەفر و قاپ و کونەی ئاوەکانیان لە شاری مەککە پڕ دەکرد و بەشی ئەو ماوەیەی کە لەوێ دەمێننەوە لەگەڵ خۆیاندا دەیانبردن بۆ مینا، چونکە لەو ڕۆژەگارەدا لە مینا ئاو نەبوو بـۆ خواردنـەوەی خۆیـان و ووڵاخ و ماڵاتەکانیان، وە هەندێکی تر دەڵێن بۆیە بـەم نـاوەوە نـاونراوە چونکـە خـوای گـەورە لـەو ڕۆژەدا مەناسیکەکانی حەجی فێری ئیبراهیم (سەلامی خوای لێ بێت) کردووە .

- پاشان دەڕوات بۆ مینا و نوێژی نیوەڕۆ و عەسر و و مەغریب و عیشا بە کوورتکراوەیی بەبێ کۆکردنەوە ئەنجام دەدات، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ لە مینا نوێژەکانی کوورت دەکردەوە بەبێ ئەوەی کۆیان بکاتەوە، مەبەست لە کورت کردنەوەیش ئەوەیە نوێژە چوار ڕکاتیەکان بە دوو ڕکات ئەنجام بدرێت .

- ڕۆژی نۆیەمی مانگی (ذي الحجة) کە بە ڕۆژی عەرەفە ناسراوە لەگەڵ خۆرهەڵهاتنی ئەو ڕۆژە حاجیان لە میناوە بەرەو عەرەفە بەرێدەکەون، وە سوننەتە لە لەلای مزگەوتی (النمرة) وە دابەزێتە ناو سنووری عەرەفە، خۆ ئەگەر بۆیشی نەکرا لەوێوە بچێتە ناو عەرەفە هیچ قەیدی ناکات،چونکە وەك ووتمان سوننەتە .

- کاتێکیش خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا نوێژی نیوەڕۆ و عەسر بە کورت وکۆکراوەیی لەکاتی نیوەڕۆدا ئەنجام دەدات، واتا : پێشیان دەخات نەك دوایان بخات، ئەمجا پاش نوێژەکانیان حاجیان خۆیان یەکلایی دەکەنەوە بۆ یاد و ذیکری خودا و پاڕانەوە و دوعای خێر بۆ خۆیان و ماڵومنداڵ و خزم و کەسو کاریان، سوننەتە جاجیان بەدڵی شکاو و نواندنی زەلیلی بۆ پەروەردگاریان دەسەکانیان بەرز بکەنەوە ڕوو بکەنە قیبلە و زۆر لەخوای گەورە بپاڕێنەوە کە حەجەکەیان لێ قبوڵ بکات و بیکات بەمایەی سڕینەوەی تاوان و گوناهەکانیان.

باشترین و چاکترین نزا و پاڕانەوە و ذکرێکیش کە پێغەمبەری خودا ﷺ لەو ڕۆژەدا کردبێتی ووتنەوەی ذیکری «لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير» با حاجیان کۆتایی ڕۆژی عەرەفە بەهەل بگرن و پێش ئەوەی ئەو جێگا و شوینە پیرۆزە بە جێ بهێڵن زۆر لەخوای گەورە بپاڕێنەوە و دواکانیان بۆ لای ئەو ذاتە پیرۆزە بەرز بکەنەوە و هەرچی نیاز و ڕازی خۆیان هەیە لای ئەو بیکەن، چونکە پەرروەردگار زۆر میهرەبان و بەڕەحمە لەگەڵ بەندەکانیادا و دەستی کەس بە بەتاڵی ناگەڕێنێتە دواوە، چونکە باشترین دوعا و نزا، دوعا و نزای ڕۆژی عەرەفەیە .

- پاش ڕۆژ ئاوا بوونیش بەرەوە (موزدەلیفە) بەرێدەکەون، کاتکێش گەیشتنە ئەوێ، نوێژی مەغریب و عیشا بە بەیەکەوە و بەکۆکراوەیی ئەنجام دەدەن، خۆ ئەگەر ترسی ئەوەی هەبوو کە پاش نیوە شەو دەگاتە (موزدەلیفە) ئەوە دروستە پێش ئەوەش بگاتە ئەوێیش لەڕێگا نوێژەکانی ئەنجام بدات، چونکە دروست نییە نوێژ دوابخرێت بۆ دوای نیوە شەو .

- ئەو شەوە لە (موزدەلیفە) دەمێننەوە تا کاتی سپێدەی بەیان، ئەمجا نوێژی بەیانی بە بانگ و قامەتێك دەکەن، پاشان ئەگەر بۆیان کرا بۆ نزا و پاڕنەوە بەرەو (مشعر الحرام) بەرێ بکەون، و یەکخواپەرستی بۆ پەروەردگاریان دوپات بکەنەوە و زۆر (الله أكبر) بکەن.

ئـەمجا تـا دونیـا ڕوونـاك دەبێتـەوە لـەخوای گـەورە بپاڕێنـەوە، خـۆ ئەگـەر بۆیـان نـەکرا بچنـە (مشـعر الحـرام) ئـەوە دەکرێـت هـەر لـەجێگای خۆیانەوە نزا و پاڕانەوەکانیان بکەن، بەڵام ئاگاداری ئەوە بن لـەکاتی نـزا و پاڕانەوەدا با دەسەکانیان بۆ ئاسمان بەرز بکەنەوە و ڕوویشیان لە قیلە بێت.

- کاتێکش دونیا تەواو ڕووناك بوویەوە، و پێش ئـەوەی خـۆر هـەڵبێت، بەرەو مینا بەرێ بکـەون، کاتێك کە گەیشتنە مینـایش، کـە یەکـەم ڕۆژی جەژن دەکـات جەمـەرەی (العقبـة)، ئـەو جەمـەرەیـەی کـە دەکەوێتـە کۆتـایی هـەر سـێ جەمەرەکـەوە لـەڕووی شـاری مەککـەوە بـە حـەوت بـەردی یـەك لەدوای یەك ڕەجم دەکات، هەر بەردێکیان بە ئەندازەی دەنکە نۆکێك ببن، لەگەڵ هەر بەدر هاوێشتنێکیش سوننەتە (الله أکبر) ێك بکات .

- کاتێکیش لە بەرد هاویشتنەکەی بوویەوە شەکێك سـەر دەبڕێـت، یـان ووشترێك یان مانگایەك بۆ حەوت کەس، دوای ئەوە ئەگەر پیاو بوو سەری دەتراشێت، وە ئەگەر ئافەرتیش هەموو پرچی کۆ دەکاتـەوە و بـە ئەنـدازەی سەری پەنجەیەك مووی پرچی هەڵدەقاچێت .

- دواتر دەچێت بۆ شاری مەككە بۆ ئەنجامدانی تەوافی (إفاضة)، و هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە، پاشان دەگەڕێتەوە بۆ مینا، هەردوو شەوی یازدە و دوازدەی مانگی (ذي الحجة) لەوێ دەمێنێتەوە، ڕۆژەكانیشی پاش ئەوەی خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا بەرد دەدات لە هەر سێ جەمەرەكە، باشتریش وایە بە پێ بچێت بۆ بەردهاویشتنی جەمەرەكان، خۆ ئەگەر بە ئۆتۆمبیلیش یان سواری ئاژەڵێك بچێت هیچی تێدا نییە و دروستە، سەرەتا حەوت بەردی یەك لەدوای یەكی دەهاوێژێت بۆ جەمەرەی یەكەم، لەگەڵ هەموو بەردێكیشدا سوننەتە (الله أكبر) بكات، ئەو جەمەرەی كە دورترینیانە لەشاری مەككەوە، و پاش مزگەوتی (خيف) دێت، پاشان كەمێك بەدەستی ڕاستدا دەچێتە پێشەوە و دەستەكانی بەرز دەكاتەوە و ڕوو دەكاتە قیبلە و نزای خێر بۆ خۆی و كەسە نزیكەكانی و موسڵمانان بەگشتی بكات، خۆ ئەگەر نەیتوانی زۆر بە پێوە بوەستێت ئەوە هەر هیندەی سوننەتەكە جێ بەجێ بكات كەمێك نزای خێر بكات .

ئەمجا حەوت بەردی یەك لەدوای یەكی تر دەهاوێژێت بۆ جەمەرەی ناوەڕاست، لەگەڵ هەموو بەردێكیش (الله أكبر) دەكات، ئەمجا كەمێك دەچێتە پێشەوە و ئەگەر بۆی كرا دەستەكانی بەرز دەكاتەوە وبەدرێژێ نزا و دوعای خێر دەكات، ئەگەر بۆیشی نەكرا بەدرێژی بوەستێت ئەوە هەر هێندەی كە سونەتەكە جێ بەجێ بكات نزای خێر دەكات .

پاشـان حـەوت بـەردی یـەك لـەدوای یـەك دەهاوێژێـت بـۆ جەمـەرەی (العقبة) ئەو جەمەرەیەی کە دەکەوێتەر ڕووی شاری مەککەوە، و لەگەڵ هەموو بەردێکیشدا (الله أکبر) دەکات، هێندە هەیە لەپاش بەردهاوێشتن بۆ جەمـەرەی (العقبـة) دەبێـت ئـەوە بـزانین سـوننەت نییـە بوەسـتیت بـۆ نـزا و دوعـای خێر کردن .

- ئـەمجا پـاش ئـەوەی کـە شـەوەکانی یـازدە و دوزادەی مـانگی (ذي الحجة) لە مینـا مایـەوە و ڕۆژەکانیشـی هـەر سـێ جەمەرەکـەی بـەرد لێدا، ئەگـەر وویسـتی پەلـە بکـات لـە مینـا نەمێنێتـەوە ئـەوە دەبێـت پـێش خـۆر ئاوابوون لـە مینـا دەربچێت، خۆ ئەگـەر نەیشـی وویسـت پەلـە بکـات، ئـەوا شـەوی سیازدەیش دەمێنێتـەوە و ڕۆژەکەیشـی وەك ڕۆژەکـانی تـر هـەر سـێ جەمەرەکـە بـەرد لێدەدات، بێگومـان پەلـە نـەکردنیش خێـری زیـاترە، ئەگـەر هـاتوو ڕۆژی دوازدەیـەم پـێش خۆرئـاوابوون لـە مینـا دەرنـەچوو ئـەوا واجب دەبێت لەسەری شەوی سیازدەهەمیش بمێنێتـەوە، وڕۆژەکەشـی پـاش ئـەوەی خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا هەر سێ جەمەرەکە بـەرد لـێ بدات، بەڵام ئەگەر هاتوو ڕۆژی دوازدەیەم بە غـەیری وویسـتی خـۆی دواکـەوت لـەوەی کە پیش خۆرئاوابوون لە مینا دەربچێت، وەك ئەوەی کەلوپەلەکەی پێچایەوە و ئامادەبوو بۆ دەرچوون لە مینا بەڵام بـەهۆی قـەرەباڵـەخی ڕێگـا و زۆری حاجیان و ئۆتۆمبیلـەوە نـەیتوانی پـێش خۆرئـاوابون لـە مینـا دەربچێت ئـەوا واجـب نابێـت لەسـەری بمێنێتـەوە بـۆ ڕۆژی دواتـر کـە دەکاتـە ڕۆژی سیازدەیەم .

- دوای ئەوەی حاجیان ئەرکەکانی پاش ڕۆژی جەژنیان تەواو کرد، لە بەردهاوێشتنی جەمەرەکان و بەجێگەیاندنی (هەدی، سەربڕینی ئاژەڵ) و سەرتاشین، و تەوافی ئیفاضە، و سەعی نێوان صەفا و مەروە و مانەوەی شەوەکان لە مینا، ئەوا دەتوانن بگەڕێنەوە وولاتی خۆیان، بەڵام پێش ئەوەی بگەڕێنەوە واجبە تەوافی ماڵئاوایی (طواف الوداع) ئەنجام بدەن، ئەویش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێت : « لا ينفر أحد حتى يكون آخر عهده بالبيت » [1] واتا : هیچ کەسێك لە ئێوە لە (حەرەم) دەرنەچێت هەتاوەکو کۆتا کاری تەواف کردن دەبێت بە دەوری بەیتدا، لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە : « أمر الناس أن يكون آخر عهدهم بالبيت إلا أنه خُفف عن الحائض »(2) واتا : پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد بەخەڵکی کە کۆتا کاریان تەوافی بەیت بێت، ئەوە نەبێت ئەم تەوافەی لەسەر ئافرەتانی خاوەن سوڕی مانگانە لابراوە .

کەواتە ئەو ئافرەتانەی کە لە سوڕی مانگانەدان یان لەخوێنی منداڵ بووندان تەوافی ماڵئاوایی (طواف الوداع) یان لەسەر واجب نییە .

- دەبێت ئەوە بزانین کۆتا کار کە حاجی دەبێت بیکات پاش ئەوەی خۆی پێچایەوە ئەوەیە تەوافی ماڵئاوایی (طواف الوداع) بکات، جا پاش تەوافی ماڵئاوایی ئەگەر چاوەڕیی هاوەڕێکانی کرد، یان خەریکی

---

(1) رواه مسلم، في كتاب الحج، باب وجوب طواف الوداع وسقوطه عن الحائض (1327).

(2) رواه البخاري في الحج ، باب طواف الوداع (1755)؛ ومسلم في الحج ، باب وجوب طواف الوداع (1328).

بارکردنی کەلوپەلەکەی بوو، یان لەسەر ڕێگا خەریکی کڕینی هەندێك پێداویستی بوو، هیچ قەیدی ناکات و زیان نادات لە تەوافەکەی، وە واجب نییە تەوافەکەی دووبارە بکاتەوە لەکاتێکدا نەبێت کە نیەتی دواخستنی سەفەری هەبێت بۆ وڵاتەکەی، بۆ نموونە ئەگەر هاتوو نیەتی هەبوو سەر لەبەیانی سەفەر بکات، ودواتر تەوافی ماڵئاوایی کرد، بەڵام پاشان نیەتی هێنا کە سەفەرەکەی دوابخات بۆ سەر لەئێوارە، لەم کاتەدا واجبە لەسەری کە جارێکی تر تەوافی ماڵئاوایی بکاتەوە، بۆ ئەوەی کۆتا کاری بریتی بێت لە تەوافی بەیت .

- ئەگەر هاتوو حاجیان نیەتی زیارەتکردنی مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ و شاری مەدینەیان هەبوو، دەتوانن پێش ئەنجامدانی حەج یان پاش حەج کردن ئەوا دەتوانن ئەو زیارەتە بکەن، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : « لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد: المسجد الحرام والمسجد الأقصى ومسجدي هذا »[1] واتا : کۆڵ و بار مەچێنەوە بە مەبەستی سەفەرکردن و ڕۆیشتن بۆ هیچ مزگەوتێك بە مەبەستی خواپەرستی بۆ سێ مزگەوت نەبێت : مزگەوتی حەرام (لە مەککە)، و مزگەوتی ئەقصا (لە بیت المقدس)، و مزگەوتەکەی من (لە مەدینەی منەووەرە) .

جا دەبێت بزانین زیارەتکردنی شاری مەدینەیش دەبێت مەبەست و نیەت لێی خواپەرستی و عیبادەت بێت لە مزگەوتی پێغەمبەری خوا ﷺ،

(1) رواه البخاري ومسلم .

نەك تەنها مەبەست پێی زیارەتكردنی گۆڕەكەی پێغەمبەری خوا ﷺ بێت، چونكە عیبادەتكردن لەمزگەوتی پێغەمبەری خوا ﷺ فەزڵێكی گەورەی هەیە، ئەوەتانێ پێغەمبەر ﷺ لەبارەی نوێژكردنەوە لەمزگەوتەكەی خۆی فەرموویەتی : « صلاة في مسجدي هذا خير من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام »[1] واتا : نوێژێك لەم مزگەوتەی من هەزار جار خێری زیاترە لەمزگەوتەكانی تر، جگە لە مزگەوتی حەرام نەبێت (چونكە لە فەرموودەیەكی تردا هاتووە نوێژێك لە مزگەوتی حەرام خێری صەد جار لە نوێژی مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ زیاترە) [2] .

جا برای حاجی بەرێزم : كاتێك گەیشتیتە مەدینە برۆ بۆ مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ ، سەرەتا قاچی ڕاستت پێش بخە و ئەم ذیكرە بخوێنە : « بسم الله، والصلاة والسلام على رسول الله، اللّٰهُمَّ اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب رحمتك، أعوذ بالله العظيم، وبوجهه الكريم، وبسلطانه القديم من الشيطان الرجيم » ئەمجا دوای ئەوە هەرچەندێكی دەوێت نوێژ بكات، بەڵام واباشترە ئەگەر كرا لەناو (ڕەوضە) بێت، كە دەكەوێتە نێوان گۆڕەكەی پێغەمبەر ﷺ و مینبەرەكەیەوە، چونكەئەو جێگایە باخێكە لەباخەكانی بەهەشت، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : « ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة »

(1) رواه البخاري ومسلم .
(2) وعن ابن الزبير (رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله ﷺ : « صلاة في مسجدي هذا أفضل من ألف صلاة فيما سواه، إلا المسجد الحرام، وصلاة المسجد الحرام أفضل من صلاة في مسجدي هذا بمائة صلاة » (رواه أحمد، وصححه ابن حبان) .

(1) واتا : نێوان ماڵەکەم و مینبەرەکەم باخێکە لەباخەکانی بەهەشت .

جا کە لەنوێژکردن تەواو بوو، ئەو کاتە لە گۆڕی پێغەمبەری خوا ﷺ نزیک بێتەوە بە ئەدەبێکەوە سەلامی لێ بکات وبڵێ : « السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، اللَّهُمَّ صل على محمد، وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللَّهُمَّ بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد. أشهد أنك رسول الله حقاً، وأنك قد بلغت الرسالة، وأديت الأمانة، ونصحت الأمة، وجاهدت في الله حق جهاده، فجزاك الله عن أمتك أفضل ما جزى نبيا عن أمته » دواتر کەمێك بەلای ڕاستدا بڕوات و سەلام لە ئەبو بەکری صدیق بکات (خوای لێ ڕازی بێت) و دوای ڕەزامەندی خوای گەورەی بۆ بکات، ئەمجا کەمێکی تر بچێت بڕوات بەولاوە و سەلام لە عومەری کوڕی خەتاب بکات (خوای لێ ڕازی بێت) و دوای ڕەزامەندی خوای گەورەی بۆ بکات، خۆ ئەگەر نزا و دوعای خێری بۆ ئەبو بەکری صدیق و عومەری کوڕی خەتاب کرد (خوایان لێ ڕازی بێت) بەشێوەیەکی جوان و پەسەند ئەوە کارێکی باشە .

- ئەبێت بزانین ئافرەت نابێت زیارەتی گۆڕی پێغەمبەری خوا بکات ﷺ چونکە لەفەرموودەیەکدا پێغەمبەر ﷺ نەفرینی کردووە لەو ئافرەتانەی کە زیارەتی گۆڕەکان دەکەن، و گۆڕەکان دەکەن بەشوێنی نوێژ و دەیکەن بەچراخان (2)، بەڵام دەکرێت هەر لەناو مزگەوتەکەی پێغەمبەری خواوە

(1) رواه البخاري (1196) ومسلم (1391) .

(2) رواه أحمد (458/4) رقم (1926)، وأبو داود في كتاب الجنائز _ باب في زيارة النساء القبور _ رقم (2817)، والترمذي في أبواب الصلاة _ باب ما جاء في كراهية أن يتخذ على القبر مسجدا _ رقم

ﷺ كە نوێژی تێدا دەكات سەلامیشی لێ بكات، چونكە گومان لەوەدا نییە لەهەر جێگایەكەوە صەلات و سەلام لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ بدەیت پێی دەگات .

جا دواتر سوننەتە پیاوان سەردانی گۆڕستانی بەقیع بكەن كە زۆرێك لە گۆڕی هاوەڵە بەرێزەكانی لێیە، كە چوویە ناویەوە سونتەتە ئەم ذیكرە بخوێنێت : « السلام عليكم أهل الديار من المؤمنين والمسلمين وإنا إن شاء الله بكم لاحقون، يرحم الله المستقدمين منا ومنكم والمستأخرين، نسأل الله لنا ولكم العافية، اللَّهُمَّ لا تحرمنا أجرهم، ولا تفتنا بعدهم، واغفر لنا ولهم » (1) .

(294)، والنسائي في كتاب الجنائز _ باب التغليظ في اتخاذ السرج على القبور _ رقم (2016)، وحسنه الألباني في المشكاة رقم (740).

([1]) رواه مسلم في كتاب الجنائز ،باب ما يقال عند دخول القبور والدعاء لأهلها برقم (974) (975)، وابن ماجه في كتاب ما جاء في الجنائز، باب ما جاء فيما يقال إذا دخل المقابر برقم (1547).

عومره و ئەحكامەكانی

پێناسەی عومره : عومرەكردن بریتیە لـه عیبـادەتكردنێكی تایبـەت كـه دەبێت لە جێگایەكی تایبەت ئیحرامی بۆ ببەسترێت، و هـەر بـە ئیحرامـەوە تەواف بە دەوری كەعبەدا بكرێت، وپاشان هاتووچۆی نێوان صەفا و مـەروە ئـەنجام بـدرێت و پـاش تـەواوكردنی ئـەو هاتوچۆیـە بـە تاشـین یـان كـورت كردنەوەی مووی سەر بۆ پیاوان و قرتاندی بە ئەندازەی سەری پەنجەیـەك بۆ ئافرەتان تەواو دەبێت (1) .

حوكمی عومره :

لەسەر ڕای پەسەندی زانایـان عـومرە كردن لـە ژیانـدا یـەكجار واجبـە (2) ئەویش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی كە عائیشەی دایكی باوەڕداران (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە كە پرسیاری كـرد لـە پێغەمبـەری خـوا ﷺ : ئایا ئافرەتان جیهادیان لەسەر واجبە ؟ ئەویش لەوەڵامدا فـەرمووی : « نعــم علیهن جهـاد لا قتـال فیـه: الحـج والعمـرة » (3) واتـا : بـەڵێ جیهادێكیـان لەسەر واجبە كە كوشتن وبڕینی تێدا نییە، ئەویش حەج و عومرەیە .

---

(1) الممتع شرح زاد المستقنع، للشیخ ابن عثیمین رحمه الله (8/7).
(2) المغني (13/5) ، روضة الطالبین (17/3).
(3) رواه أحمد (165/71/6) وابن ماجه في المناسك، باب الحج جهاد النساء (2901) وصححه الألباني في الإرواء برقم (981)

چۆنیەتی ئەنجامدانی عومرە :

هـەرکاتێك هـەر موسـڵمانێك وویسـتی عـومرە ئـەنجام بـدات، لـەکاتی ئیحرام بەستنی حەجدا چی دەکرێت لە کاتی ئیحرامی بەستنی عومرەیشدا بیکات، لـە خۆشـۆردن و بۆنی خۆش لـەخۆدان و نـوێژکردن، پاشان نیـەتی ئیحرامی عومرە بهێنێت و بڵێ : (لبیك اللهم عمرة) .

- پاشان بەدەنگی بەرز دەست بکات بەووتنەوەی ذیکری « لبيـك اللّٰهُمَّ لبيـك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لـك » بـەڵام ئافرەتـان دەبێت بە دەنگی بەرز ئەم ذیکرە نەڵێنەوە .

- ئەگـەر کەسـێك ترسـی ئـەوەی هـەبوو کـە ڕێگریـەك یـان کۆسـپ و تەگەرەیەك بێتە پێشی، ئەوە پێویستە لە دوایی نیەتی ئیحرام هێنان بڵێ : (فإن حبسني حابس فمحلي حيث حبستني).

کاتێکیش گەیشتە ناو (بيت الحرام) کەعبـەی پیرۆز قاچی ڕاستی پیش بخات و بڵێ : (بسم الله، والصلاة والسلام على رسول الله، اللّٰهُمَّ اغفر لي ذنوبي، وافتح لي أبواب رحمتك).

- پاشان بڕوات بۆ دەست کردن بە تەواف کردن بە دەوری کەعبەی پرۆزدا، ئەگەر بۆی کرا دەست بدات لـە (حجر الاسود) و ماچیشی بکات، بـەڵام ئەگـەر بـۆی نـەکرا تـەنها بـە دەستی(إشارة) ئامـاژەی بـۆ بـکات و (الله أكبر) ی لەگەڵدا بکات، وسونەت نییە دەستی ماچ بکات .

- لەکاتی تەواف کردنیشدا دەتوانێت هەر دوعا و نزایەکی خێر کە دەیـەوێت بۆ خۆی و خزم و کەسوکاری و موسڵمانان بەگشتی بکات، یان هەر ذیکر و ویردێکی تری مەشروع.

- کاتێکیش گەیشتە ڕوکنی یەمانی ئەگەر بۆی کرا دەستی پێدا بهێنێت، وە ئەگەر نەیشیتوانی ئـەوا گرنـگ نییـە، بـەڵام سونن‌ەتیش نییـە ئامـاژەی بۆ بکات .

- ئـەو ئـەو کەسـەی دەیـەوێت عـومرە بکـات لەسـەرەتای دەسـت پێکردنـی تەوافـەوە تـا کۆتـای دێـت سـوننەت تـا وایـە (إضـطباع) بکـات، واتـا : ناوەڕاستی ئـەو پارچـە قوماشـە یـان ئـەو پارچـە خاولیـەی کـە دەیـدات بـە سەروشان وملیدا، لەبنهـەنگڵی ڕاستیەوە بیهێنیتـەوە و بیـدات بەسـەر شـانی چەپیدا، ئەمـەش تایبەتـە بـە تـەوافی (قـدوم) بـۆ عـومرە و حـەج، نـەك بـۆ تەوافی ئیفاضە .

- لـەکاتی تـەواف کردنیشـدا سـوننەت لـە سـێ شـەوتی یەکەمـدا کـەمێك هـەنگاوەکانی خێراتـر بکـات و وهەڕوەلـە بکـات، بـەڵام ئەگـەر هـاتوو زانـی هەڕوەلەکردنی دەبێت مایـەی ئەزیـەت و ئـازار بـۆ کەسـانی تـر ئـەوە بـا ئـەو هەڕوەلەیـە نـەکات، چونکـە هەڕوەلـە کـردن سـوننەت و ئەزیـەت نـەدانی خەڵکی بەتایبەتی لەو جێگا پیرۆزانەیشدا واجبە .

- کاتێکیش لە تەواف کردن لێ بوویـەوە، ئـەوا سوننەتە لـە پشت مـەقامی ئیبراهیمەوە دوو رکات نوێژ بکات .

- ئەمجا دەچێت بۆ هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە، کاتێك لە صەفا نزیك بوویەوە سوننەت ئەو ئایەتە بخوێنێت : ﴿ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ١٥٨ ﴾

دواتر دەچێتە سەر صەفا تا ئەو ئەندازەی کە کەعبەی پیرۆزی لێ دەردەکەویت، جا ئەو کاتە ڕووی تێ بکات و دەستەکانی بەرز بکاتەوە و سوپاسی خوای گەورە بکات و نزا و دوعای خێر بکات .

- جا کە لە نزا و دوعاکانی بویـەوە دەست بکـات بـە رۆشتن بۆ مـەروە، وە کـاتێکیش گەیشـتە پەرچەمـە سـەوزەکە (ئێسـتا بەچەنـد گڵـۆپێکی سـەوز) دەست نیشـان کـراوە، سـوننەتە دەست بکـات بـە هەروەلـە کـردن بـەڵام بـەو مەرجەی نـەبێت بـە مایـەی ئەزیـەت و ئـازاری کەسـانی تـر، جـا کـە کـە گەیشتە کۆتایی گڵۆپە سەوزەکان ئیتر ڕۆشتنەکەی ئاسایی بکاتـەوە، تـا دەگاتـە سـەر مـەروە، ئـەوەی کـە لەسـەر صـەفا کـردی لەسـەر مـەروەیش بیکاتەوە .

- کـاتێکیش لـە هـەر حـەوت هاتوچۆکـەی نێـوان صـەفا و مـەروە بویـەوە، سەری دەتاشێت، یان هەموو سەری کورت دەکاتـەوە، بـەڵام ئافرەتـان هـەموو پرچیـان کۆدەکەنـەوە و بـە ئەنـدازەی سـەری پەنجەیـەکی لـێ دەقـرتێنن، کـە نزیك بە دوو سانتیمەتر دەکات .

- هێندەش هەیە دەبێت عومرەکارانی بەرێز بزانن ڕۆیشتن لە صەفاوە بۆ مەروە جارێکە و هاتنەوەیش لە مەروەوە بۆ صەفا جارێکی ترە .
- بەمەش موسڵمانانی بەرێز لە عومرەکەیان دەبنەوە .

ئەرکانەکانی عومرە :
عومرە سێ ڕوکنی هەیە :
1) ئیحرام بەستن .
2) تەواف کردن بەدەوری کەعبەدا .
3) هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

واجبەکانی عومرە :
واجبەکانی عومرە دوانن :
1) ئیحرام بەستن لە میقات .
2) سەرتاشین یان کوورت کردنەوەی .

تێبینـی : هەرکەسێك یـەکێك لـە ڕوکنـەکانی عـومرە نـەکات، ئـەوا عومرەکـەی بەتاڵـە دەبێتـەوە، وە هەرکەسـێك واجبێـك لـە واجبـەکان ئـەنجام نـەدات، ئـەوا عومرەکـەی بـەتاڵ نابێتـەوە بـەڵام دەبێت فدیەیـەك بـدات کـە بریتیە لە سەر بڕینی ئاژەڵێك لـە حەرەمی مەککە و دابەشکردنی بەسەر هەژارانی ئەو شارەدا .

وصلى الله وسلم على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم

پێڕستی بابەتەکان

بابەت **لاپەڕە**

پێشەکی 4
حەج 6
پێناسەی حەج 6
بنەمای مەشروعیەتی حەج 6
فەزڵەکانی حەج 8
ئامانجەکانی حەج 11
مەرجەکانی حەج 12
ئەرکانەکانی حەج 15
واجبەکانی حەج 15
گرنگترین سوننەتەکانی حەج 16
کات و جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان بەحەج 17
جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان 18
هەندێك بابەتی گرنگ سەبارەت بەو جێگایانەی ئیحرامیان لێ دەبەسترێت 18
مەناسیەکەکانی حەج 20
یەکەم : ئیحرام 21
جۆرەکانی نیەتی ئیحرام هێنان 21
واجبەکانی ئیحرام 22
سوننەتەکانی ئیحرام 22

قەدەغەکراوەکانی ناو ئحیرام.. 24
ئەو شتانەی بۆ پیاوان و ژنانیش قەدەغەن لەکاتی ئیحرامدا 24
ئەو شتانەی کە تەنها لەسەر پیاوان قەدەغەن 25
ئەو شتانەی تەنها بۆ ئافرەتان قەدەغەن 25
دووەم : تەلبیە کردن 26
سێهەم : تەوافکردن 26
حوکمی تەوافکردن 26
مەرجەکانی تەوافکردن 26
سوننەتەکانی تەوافکردن 27
چوارەم : هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە 29
پێنجەم : وەستان لە عەرەفە 30
حوکمی وەستان لە عەرەفە 30
مەرجەکانی وەستان لە عەرەفە 30
حوکمی ئەو کەسەی کە لە عەرەفە نامێنێتەوە 32
هەندێك بابەت پەیوەستن بە وەستانی عەرەفەوە 33
سوننەتەکانی مانەوە لە عەرەفە 33
شەشەم : مانەوەی شەو لە موزدەلیفە 35
کاتی مانەوە لە موزدەلیفە 36
حوکمی ئەو کەسەی کە شەو لە موزدەلیفە نەمێنێتەوە 36
ئەو کارە سوننەت و مەشروعانەی لە موزدەلیفە ئەنجام دەدرێن 37
حەوتەم : بەرد دان لە جەمەرەکان (ڕەمی جەمەرات)
.... 37

کاتی بەرد دان لە جەمەرەکان 37
مەرجەکانی بەرد دان لە جەمەرەکان 38
حوکمی بریتی (وەکیل) گرتن بۆ بەرد دان لە جەمەرەکان 39
سوننەتەکانی بەردهاوێشتنی جەمەرەکان 40
هەشتەم : سەرتاشین یان کوورتکردنەوەی 40
حوکمی سەرتاشین یان کورتکردنەوەی 40
کاتی سەرتاشین 41
چەند بابەتێك دەربارەی سەرتاشین و کوورتکردنەوەی قژ 42
نۆیەم : سەر بڕینی ئاژەڵ (ذبح الهدي) 42
جۆرکانی سەربڕینی ئاژەڵ (الهدي) 43
مەرجەکانی ئەو ئاژەڵەی سەر دەبڕیت 44
دەیەم : مانەوەی شەو لە مینا 44
حوکمی شەو مانەوە لە مینا 44
چ کەسانێك مانەوەی شەویان لە مینا لەسەر نییە ؟.................... 45
چەندێك بەسە بۆ شەو مانەوە لە مینا ؟ 46
هەندێك لەو هەڵە و کەموکورتیانەی کە حاجیان ئەنجامی دەدەن 47
حەجکردن هەنگاو بە هەنگاو 49
عومرە و ئەحکامەکانی 60
پێناسەی عومرە 60
حوکمی عومرە 60
چۆنیەتی ئەنجامدانی عومرە
.... 61

ئەرکانەکانی عومرە 64
واجبەکانی عومرە 64
پێڕستی بابەتەکان 66